

Onderzoek naar cultuureducatie
De toekomst van provinciale
cultuurinstellingen
Portret Pabo Groenewoud
Eerste resultaten pilotproject
De Schoolschrijver

Interview

“Mensen moeten cultuur gaan missen”

Frank van der Hulst en Gerdie Klaassen van de Raad van twaalf geven hun visie op de toekomstige rol van de provinciale cultuurinstellingen in het geheel van overheden, kunstinstellingen en publiek. [pagina 4](#)

Project

Creatief lezen en schrijven met De Schoolschrijver

Afgelopen jaar draaide in Amsterdam het pilotproject *De Schoolschrijver*. Door een kinderboekenschrijver minstens vier maanden aan een school te koppelen, wil de gelijknamige stichting het creatief lezen en schrijven bevorderen. [pagina 7](#)

Portret

Pabo Groenewoud Systematisch werken aan de kwaliteit van cultuureducatie

Studenten opleiden tot cultuurdragers en cultuuroverdragers. Dat is een van de pijlers in het curriculum van Pabo Groenewoud. De studenten leren tijdens hun opleiding hoe ze cultuur en erfgoed kunnen inzetten om hun lessen te verrijken. Wie verdieping zoekt, kan de minor Kunst en Cultuur volgen die opleidt tot ICC'er. [pagina 10](#)

Cover

Onderzoek naar cultuureducatie: theorie versus praktijk

De Conferentie *Onderzoek in Cultuureducatie* viert dit jaar haar eerste lustrum. Tijd om de balans op te maken. Wat zijn de trends in het onderzoek naar cultuureducatie? Hoe gaan onderzoekers te werk en wat zijn de resultaten? En hoe is de aansluiting met de praktijk? *Bulletin Cultuur & School* vroeg het aan verschillende onderzoekers. [pagina 14](#)

“Met de Cultuurkaart gaat kunst pas echt leven”

De toekomst van de Cultuurkaart is onzeker. Scholen vrezen dat de kwaliteit van het kunstonderwijs achteruit zal gaan, als de kaart wegvalt. Er zal dus mogelijk een alternatief moeten komen voor het rijksgegeld. [pagina 20](#)

Commentaar

Cultuureducatie: kerntaak, maar minder geld

Vanaf dit nummer een nieuwe rubriek: *Commentaar*. Hierin zal Piet Hagenaars, directeur van Cultuurnetwerk Nederland, zijn visie geven op de dagelijkse praktijk van cultuureducatie. Deze keer reageert hij op de voorgenomen bezuinigingen op cultuur. [pagina 23](#)

Onderzoek in beeld

Diederik Schönau, voorheen lector kunst-educatie bij ArtEZ hogeschool voor de kunsten in Zwolle en toetsdeskundige bij Cito in Arnhem, associeert naar aanleiding van de foto's van Geisje van der Linden. Hij geeft zijn visie op de overeenkomsten en verschillen tussen onderzoek van de wetenschapper en dat van de kunstenaar. [pagina 24](#)

Portret

Internationaal Danstheater: “Vernieuwen en meer samenwerken is onvermijdelijk”

Komend seizoen bestaat het Internationaal Danstheater 50 jaar. Tijd om over de toekomst na te denken. Directeur Sophie Lambo. “We willen meer kijken naar de hedendaagse multiculturele samenleving en meer educatieve activiteiten ontwikkelen.” [pagina 26](#)

Kort

Korte berichten over nieuwe websites, workshops, cursussen en boeken. Deze keer in *Uitgelicht* extra aandacht voor de literatuurprijs *De Inkttaap* en voor *Kunstvlucht*, een methode voor kunst- en cultuuronderwijs voor leerlingen in het praktijkonderwijs, vso en vmbo. [pagina 30](#)

Opinie

Voldoende cultuur in de maatschappelijke stage?

Komend schooljaar wordt de maatschappelijke stage verplicht voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. De afgelopen jaren hebben scholen, gemeenten, stagemakelaars en ook de culturele sector zich hierop kunnen voorbereiden. *Bulletin Cultuur & School* vroeg enkele betrokkenen naar het aandeel van cultuur in maatschappelijke stages. Is er inmiddels genoeg cultureel stageaanbod? Lopen leerlingen er warm voor? Wat kunnen de verschillende partijen doen? [pagina 34](#)

Column

De 3 B's

Ferry Heijne, componist / zanger / tekstbewriter / medeoprichter van het Nederlandstalige muziekgezelschap De Kift over de 3 B's, die een voorwaarde zijn voor succesvol cultuuronderwijs: bevoegenheid, bereidwilligheid en begeleiding. [pagina 36](#)

Colofon

Bulletin Cultuur & School
juni 2011, jaargang 14, nummer 68

Bulletin Cultuur & School wordt eens per twee maanden uitgegeven door Cultuurnetwerk Nederland op initiatief van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het kader van het programma *Cultuur en School*.

Hoofdredactie
Marthe Bauwens

Eindredactie
Maaïke Severijnen en Anja Geldermans

Als u teksten en/of foto's en illustraties uit deze uitgave wilt overnemen, neem dan contact op met de redactie van *Bulletin Cultuur & School*.

Cultuurnetwerk Nederland
Postbus 61
3500 AB Utrecht
T 030-2361 200
marthebauwens@cultuurnetwerk.nl

Aan dit nummer werkten mee
Gabriel Eisenmeier, Piet Hagenaars, Ferry Heijne, Jeroen de Leijer, Geisje van der Linden, Annette Lubbers, Jan-Pieter Maaïjwee, Kim van der Meulen, Bea Ros, Maaïke Severijnen, Floor Tinga, Anita Twaalfhoven.

Nieuwe ideeën
De redactie van *Bulletin Cultuur & School* wordt graag op de hoogte gehouden van ontwikkelingen in de culturele sector en in het onderwijs. Mocht u zelf een interessant onderwerp weten voor het blad, dan kunt u zich wenden tot de hoofdredacteur: marthebauwens@cultuurnetwerk.nl

Cover
fotografie: Geisje van der Linden

Ontwerp en opmaak
Kummer & Herrman, Utrecht

Druk
Libertas, Bunnik

FSC logo (moet Libertas plaatsen)

ISSN nummer:
1387 - 6422

Gratis abonnement of adreswijziging
www.cultuurplein.nl/bulletin

Provinciale instellingen roepen op tot afstemming en vernieuwing

“Mensen moeten cultuur gaan missen”

De schakel zijn tussen rijk, gemeenten en culturele instellingen, dat is een belangrijke functie van provinciale cultuurinstellingen. Maar hoe die te vervullen in tijden waarin de verhouding tussen de overheden, kunstinstellingen en publiek drastisch verandert? De Raad van twaalf, de koepel van de instellingen, beraadt zich over deze vraag.

Provinciale cultuurinstellingen vervullen onder meer de rol van inspirator, expert, vernieuwer, partner en / of intermediair. Dat doen ze voor gemeentelijke culturele instellingen, scholen en overheden. Dit blijkt uit de analyse van Cultuurnetwerk Nederland in *Zicht op... provinciale instellingen cultuureducatie*. Sommige provinciale cultuurinstellingen richten zich vooral op educatie, bij andere is het palet breder, dan hoort ook amateurkunst of professionele kunst tot het werkterrein. De manier waarop provincies deze taken hebben verdeeld, is historisch bepaald. Vaak is het een resultaat van een verdeling van verantwoordelijkheden tussen overheden en provinciale instellingen. In de praktijk blijkt er per provincie maatwerk te worden geleverd. “En juist dat maatwerk, geworteld in expertise, is de kracht van provinciale ondersteuningsinstellingen; eenheid in rollen, verscheidenheid in uitvoering”, concludeert Cultuurnetwerk Nederland in haar analyse.

Zo is de rol van provinciale cultuurinstellingen tot op heden. Maar de tijden veranderen. Provincies moeten zich van het nieuwe kabinet voornamelijk richten op hun kerntaken: economie, natuur en ruimte. Cultuur hoort daar niet bij. Dat zet de provinciale taken van deze instellingen stevig onder druk. Tel daar de aanstaande bezuinigingen op cultuur bij op, dan begrijpt iedereen dat de Raad van twaalf zijn leden bijeen roept voor beraad. Frank van der Hulst, secretaris van de Raad van twaalf en directeur van Kunst Centraal in Utrecht en Gerdie Klaassen, lid van de Raad van twaalf en directeur van KunstStation C in Groningen geven een toelichting.

Wat betekent het voor de instellingen van de Raad van twaalf dat het kabinet provincies heeft gevraagd zich te richten op hun kerntaken, geen cultuur dus?

Van der Hulst: “Provincies maken hun eigen keuzes. Sommigen nemen het inderdaad over, maar er zijn er ook die cultuur een kerntaak blijven vinden. Weer anderen zoeken de aansluiting tussen cultuur en de kerntaken, erfgoed en ruimtelijke ordening bijvoorbeeld of cultuur en economie. Voor de provinciale cultuurinstellingen betekent dit dat een enkele helemaal zal verdwijnen, andere zullen delen van hun taken moeten opgeven of anders financieren.”

Wanneer wordt duidelijk wat de precieze gevolgen van de kerntaakdiscussie en de bezuinigingen zijn?

Van der Hulst: “Beetje bij beetje worden nu de contouren van de besluiten van de provincies duidelijk. Je ziet dat in de Randstadprovincies cultuur op provinciaal niveau sterk onder druk staat en op onderdelen wegvalt. Maar in bijvoorbeeld Friesland, Drenthe en Limburg is een

provinciale rol veel vanzelfsprekender. Wat de provincies zullen gaan doen, hangt af van de bezuinigingsvoorstellen op cultuur van het ministerie van OCW. Wat gebeurt er met de Cultuurkaart? En wat met de € 10,90 die scholen per leerling krijgen voor cultuureducatie?”

Hoe gaat dat proces in zijn werk?

Klaassen: “Rijk, provincies en gemeenten lijken zich deze maanden teruggetrokken te hebben en ieder vanuit zijn eigen perspectief, kerntaken en financiële positie, besluiten te nemen over bezuinigingen in de cultuursector. Dit gebeurt zonder te weten wat de andere overheden in datzelfde domein besluiten.”

Van der Hulst: “Niemand houdt daarbij het geheel in de gaten. Dat kan tot enorme verschraling van de culturele infrastructuur leiden.”

Klaassen: “Dat gaat je toch gewoon aan het hart? Terwijl we zo goed op weg zijn om steeds meer partijen te overtuigen van het belang van cultuur in de ontwikkeling mensen en vooral kinderen. Zelfs op wetenschappelijk gebied wordt dat effect duidelijk gemaakt, in het onderzoek *Cultuur in de Spiegel* van de Universiteit van Groningen.”

Wat doen jullie om die verschraling te voorkomen?

Klaassen: “Provinciale cultuurinstellingen overzien als enige het geheel. Het rijk overziet de lokale consequenties van zijn besluiten niet altijd, gemeenten overzien de reikwijdte van de rijksbesluiten nauwelijks.”

Van der Hulst: “Het is onze taak om het totaalbeeld inzichtelijk maken. Dat is wat ik elke dag doe, aan tafel bij de gedeputeerde, de wethouder, het bovenscholings management, het Fonds voor Cultuurparticipatie, noem maar op. Wij vangen alle signalen op en zeggen: ‘Luister als je dit hier doet, weet dan wel wat dat daar betekent.’ Het is belangrijk dat we die afstemming bovenaan de agenda zetten. De Raad voor Cultuur signaleert het probleem trouwens ook. In het sectoradvies dat eind april uitkwam, staat dat hij het zeer urgent vindt dat rijk, gemeenten en provincies in een charter of convenant gezamenlijke afspraken maken over de onderlinge rolverdeling.”

Wat betekent dat voor jullie rol als provinciale cultuurinstellingen?

Van der Hulst: “Het gaat om overleven, om verlies van taken. Provinciale instellingen zijn en blijven broodnodig, wij zorgen voor veel kwaliteit en efficiency in de regio.

Raad van twaalf

De Raad van twaalf is het samenwerkingsorgaan van de 15 provinciale culturele instellingen uit de 12 provincies. De Raad van twaalf is zeven jaar geleden opgericht. Doel is om bovenlokaal, integraal en innovatief de schakel te zijn tussen rijk en gemeenten en instellingen op het gebied van kunst, cultuur en onderwijs. Daarnaast is de raad het gezicht naar buiten toe en een platform waar ervaringen en kennis onderling uitgewisseld kunnen worden. www.raadvantwaalf.nl

Want als bijvoorbeeld de gemeente Eemnes het wiel zelf moet gaan uitvinden, kost dat meer tijd en geld en heeft veel minder impact. Wij schakelen met onze expertise tussen het plaatselijk en landelijk niveau en terug. Maar ik denk wel dat onze rol op het gebied van innovatie en deskundigheidsbevordering straks anders gefinancierd moet worden, door fondsen of afnemers.”

Niet alleen de verhouding tussen overheden onderling staat op de agenda van de Raad van twaalf, ook die met het publiek. Wat speelt er in die relatie?

Van der Hulst: “De overheden richtten zich met het beleid voornamelijk op de kunstinstellingen. Via subsidies had de overheid invloed op wat culturele instellingen wel of niet deden. Nu verandert dat.

Arjo Klamer, hoogleraar economie van kunst en cultuur aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, verwoordde dat onlangs goed. Hij zei: ‘Het museum is niet van de gemeente maar van de gemeenschap.’ Dat illustreert het feit dat de positie van de burger veel bepalender wordt in het culturele leven, een consequentie van het cultureel burgerschap. Culturele instellingen, dus ook wij, moeten nadenken over hoe de burger meer bij cultuur betrokken kan worden. Dat is onze opgave. Er bestaat inmiddels een Vereniging Publiek in Nederland. Dat zegt genoeg. De overheid moet meebewegen en de aandacht verleggen van de culturele instellingen naar het publiek. Educatie en participatie zijn daarbij essentieel. Dus daar liggen grote kansen. Meer dan we tot nu toe benut hebben.”

Hoe gaan jullie de kansen benutten?

Klaassen: “De maatschappelijke betrokkenheid met cultuur moet we verder uitbouwen. Wij hebben laatst een bijeenkomst georganiseerd met het bedrijfsleven in Groningen. Een van de directeurs zei: ‘Wij hebben baat bij gelukkige werknemers. Cultuur draagt daaraan bij. Het is belangrijk dat er een goede culturele infrastructuur bestaat.’”

Van der Hulst: “Mensen moeten cultuur gaan missen als het er niet is. Onlangs, op een middelbare school hadden leerlingen een voorstelling gemaakt, van a tot z: kaartverkoop, publiciteit, scenario, decor, licht, geluid... alles! Toen het project voorbij was en ze niet meer met kunst bezig waren, misten ze het gewoon. Dat is cruciaal, dat mensen cultuur missen als het er niet is. Dan wordt de vraag vanzelf groter, vanuit het onderwijs, vanuit het bedrijfsleven.”

Wat gaan de instellingen voor wie jullie werken merken van deze veranderingen?

Klaassen: “Niet onze consultants maar andere maatschappelijke partijen, bedrijven, scholen moeten die rol van cultuur gaan claimen. Wij gaan programma's ontwikkelen om dat te stimuleren.”

Van der Hulst: “Ik ben niet optimistisch. Het kan niet anders dan dat iedereen gaat voelen dat het lokale en regionale culturele leven schraller wordt. Dat er functies of instellingen verdwijnen. Ze zullen ook merken dat we scherp moeten blijven en de kansen moeten grijpen om

de maatschappelijke vraag naar cultuur te verbreden. Dat vergt een andere benadering, andere verbindingen, misschien ook andere partners. Kortom nieuw maatwerk, geworteld in vernieuwde expertise.”

Meer informatie:

- Frank.van.der.hulst@kunstcentraal.nl
- Gerdie.klaassen@kunststationcultuur.nl

Publicaties:

- *Zicht op... provinciale instellingen cultuur-educatie*, Cultuurnetwerk Nederland 2010/3
Downloaden: www.cultuurnetwerk.nl, kijk bij producten en diensten onder publicaties.
- Sectoranalyse Raad voor Cultuur. *Advies bezuinigingen cultuur 2013-2016. Noodgedwongen keuzen*
Downloaden: www.cultuur.nl, kijk bij Advies bezuinigingen 2013-2016
- In alle provincies zijn inmiddels coalitie-akkoorden gesloten. Cultuurnetwerk Nederland heeft in de publicatie *Cultuur in de provinciale coalitieakkoorden van elke provincie het nieuwe cultuurbeleid en de taakstelling geïnventariseerd*.
Downloaden: www.cultuurnetwerk.nl kijk bij producten en diensten onder publicaties.

Hoe ondersteunt de cultuurinstelling in uw provincie scholen? Lees het op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/68

Creatief lezen en schrijven met De Schoolschrijver

Op een speelse manier een opening bieden tot de wereld van het lezen en schrijven. Dat is in een notendop de missie van Stichting De Schoolschrijver. Niet door met een geheven vingertje te wijzen op het belang van taal, maar door kinderen zelf verhalen te laten verzinnen.

Tussen maart en juni 2010 deden de Timotheus-school en het Einstein Community Center in Amsterdam Nieuw-West mee aan de pilot van het project *De Schoolschrijver*. Vier maanden lang was kinderboekenschrijfster Lydia Rood verbonden aan deze multiculturele basisscholen. Een dagdeel in de week kwam de schrijfster langs bij kinderen uit groep 4, 5 en 6. Ze las voor uit haar eigen verhalen en liet kinderen fantaseren over heksen die padden betoveren, of over een vrouw op een paard met een gouden kistje in haar hand.

Integrale aanpak

“Verhalen vormen een ingang tot een gesprek”, zegt Annemiek Neefjes, die samen met Astrid van Mierlo initiatiefnemer is van het project *De Schoolschrijver*. “Via boeken reflecteren kinderen op zichzelf en de wereld om hen heen. Hoe meer je leest, hoe meer je een eigen identiteit kunt ontwikkelen. Naast woordwijs worden kinderen via *De Schoolschrijver* dus ook wereldwijs gemaakt.”

Neefjes stelde de kaders voor het lesprogramma van *De Schoolschrijver* samen, waarin creatief lezen en schrijven een centrale rol vervult. Het feit dat een schrijver minimaal vier maanden aan een school wordt verbonden, wijkt sterk af van de gebruikelijke gastlessen waarin een schrijver een uurtje komt voorlezen. “Hiermee hopen we dat er een vertrouwensband tussen de betrokken partijen ontstaat, zodat de kinderen er zoveel mogelijk profijt van kunnen hebben”, vertelt Neefjes.

Het project beperkt zich echter niet alleen tot de kinderen. Er wordt namelijk ook veel aandacht besteed aan de betrokkenheid van ouders en leerkrachten. Zo worden er Oudersalons georganiseerd waarin de Schoolschrijver met ouders in gesprek gaat over (voor)lezen. Ook krijgen de leerkrachten een workshop in de Koffiekamer. Neefjes: “Met deze integrale aanpak proberen we de wereld van het kind, de schrijver en de school zo optimaal mogelijk te laten samensmelten.”

Slinkse omwegen

Kenmerkend bij *De Schoolschrijver* is dat lezen en schrijven absoluut niet als verplichting worden gezien, maar juist heel speels worden toegepast: “Het begint altijd met plezier. Wanneer je lezen leuk vindt, pak je vanzelf een boek”, aldus Neefjes.

Kinderen spelenderwijs laten kennismaken met verhalen is een methode die Rood op het lijf geschreven is. Met meer dan 60 kinderboeken op haar naam, komt ze regelmatig op scholen om voor te lezen. Over de manier waarop je kinderen moet benaderen wanneer het op taalvaardigheid aankomt, is de schrijfster resoluut: “Kinderen vertellen dat ze moeten lezen is het stomste wat je kunt doen. Je moet ze juist met slinkse omwegen verleiden. Ik ben in die zin een kinderlokker. Ik lok de kinderen naar boeken.” Vaak begint Rood met het voorlezen van een verhaal uit eigen werk, waarna de kinderen vervolgens worden uitgenodigd om zelf het verhaal af te maken. Als een pingpongbal vliegen de plotwendingen dan vaak over tafel. “Juist bij kinderen die door een taalachterstand het lezen nog niet zo machtig zijn, kan samen fantaseren over verhalen een manier zijn om die honger naar boeken aan te wakkeren”, zegt Rood. Zo kon het gebeuren dat er tijdens een les een politieagent en een wc-pot met elkaar in gesprek waren, nadat de kinderen zich leerden inleven in

Lydia Rood als de Schoolschrijver (foto: Chris van Houts).

“Als ik de Schoolschrijver zie, ben ik helemaal blij. Dan weet ik dat we een heel uur lang gaan lezen en over verhalen praten, zoals over heksen.”
Leerling groep 5, Einstein Community Center

Leerling in de Schrijfklas van schrijver Lydia Rood (foto: Chris van Houts).

“Kinderen vertellen dat ze moeten lezen is het stomste wat je kunt doen.”
Lydia Rood, kinderboekenschrijver en Schoolschrijver

hun personages. De verhalen kwamen op die manier letterlijk tot leven. Door deze ervaring begonnen kinderen te beseffen dat lezen helemaal niet zo ver van ze af staat, maar gewoon onderdeel uitmaakt van hun leven. Voor de meest getalenteerde schrijvers in de dop werd per klas een aantal kinderen door medeleerlingen gekozen voor deelname aan een buitenschoolse Schrijfklas. Hierin leerden ze zelfstandig verhalen schrijven en voordragen. De kinderen kozen vervolgens een aantal winnaars die hun verhaal voor een groot publiek mocht voordragen op het Amsterdamse Sloterpasfestival.

Ria Koning, directeur van het Einstein Community Center is overtuigd van het belang van *De Schoolschrijver*: “De schrijver kan iets wat de leerkrachten niet kunnen. Hij of zij werkt vanuit zijn eigen ervaringen, terwijl de leerkracht vanzelfsprekend bezig is met lesmethodes en leerdoelen.” Het project wist de leerkrachten te prikkelen om zelf creatiever met het lezen en schrijven aan de slag te gaan. Ook op de kinderen zelf had het meer effect dan alleen het verbeteren van de taalontwikkeling. Door de kinderen te laten zien dat ze prima in staat zijn om verhalen te verzinnen en elkaars werk te beoordelen, zag Rood het zelfvertrouwen van kinderen ten opzichte van taal groeien. “Ze begonnen te beseffen dat lezen helemaal niet zo ver van ze af staat, maar gewoon onderdeel uitmaakt van hun leven.”

Veranderingen na de pilot

Hoewel de aanwezigheid van de Schoolschrijver voor veel inspiratie zorgde, denkt Koning dat de inburgering pas echt optimaal kan zijn wanneer het project van creatief lezen en schrijven onderdeel uitmaakt van het reguliere lesprogramma. Doordat pas kort van tevoren bekend was dat de pilot doorgang kon vinden, was er geen tijd meer voor Koning om onderdelen uit het project vervangend te laten zijn voor taalonderwijs uit het curriculum. Een vervolg waarin *De Schoolschrijver* duurzamer geïntegreerd is in het bestaande onderwijsprogramma, zou het geheel nog meer kunnen versterken.

Om het project en het onderwijsprogramma nog beter op elkaar te laten aansluiten, heeft organisator Neefjes een aantal veranderingen geïnitieerd: “We gaan de praktische onderdelen

Youssra leest tijdens de Oudersalon voor aan ouders (foto: Chris van Houts).

De Schoolschrijver tijdens de Oudersalon op de Timotheusschool (foto: Chris van Houts).

“Als je plezier hebt in lezen, pak je vanzelf een boek.”
Annemiek Neefjes, initiatiefnemer De Schoolschrijver

binnen het project meer uit handen geven aan de scholen zelf. Wij blijven wel inhoudelijk betrokken, maar laten de dagelijkse organisatie over aan de leerkrachten zelf. Zo benadert de leerkracht de ouders voor de Oudersalon, in plaats van dat wij dit doen. Op die manier ontstaat er een directere communicatie. Dit was een wens die bij de evaluatie van de pilot bij de school naar voren kwam.”

Ook stelde Neefjes voor het vervolgproject een draaiboek samen waarin de opbouw van het project in stappen wordt toegelicht. Zodoende weten de leerkrachten precies wat ze kunnen verwachten binnen het proces, maar vooral ook hoe ze hier zelfstandig mee aan de slag kunnen gaan. Daarnaast worden ook de kinderboekenschrijvers beter voorbereid op hun verblijf, door ze voorafgaand aan het project een training te geven in lesgeven op scholen. Een schrijver – hoe geëngageerd ook – betreedt immers het universum van een school met zijn eigen cultuur en gedragscodes.

En Lydia Rood? Zij begint in september weer vol energie als Schoolschrijver. Dit keer is ze niet de enige. Ook de kinderboekenschrijvers Anneke Scholten en Gideon Samson zullen proberen de verbeelding bij kinderen aan te wakkeren bij een aantal scholen uit de wijk. Want ondanks de bezuinigingen in de culturele sector, wordt het vervolg van *De Schoolschrijver* breed gedragen door een coalitie van fondsen en lokale partijen waaronder Stichting Lezen, Amsterdams Fonds voor de Kunst en Stadsdeel Nieuw-West. Wie in het najaar van 2011 in Amsterdam Nieuw-West is, loopt dus zomaar de kans om middenin een spannend verhaal terecht te komen.

Meer informatie:

- Stichting De Schoolschrijver
Annemiek Neefjes, projectleider
annemiekneefjes@deschoolschrijver.nl
06-2342 4600
www.deschoolschrijver.nl
- Lydia Rood
www.lydiarood.nl

Vind meer leesprojecten op [Cultuurplein](#).

www.cultuurplein.nl/bulletin/68

Posters voor De Schoolschrijver.

Uitreiking van het 4000e ICC-certificaat door staatssecretaris van Cultuur Halbe Zijlstra aan pabostudent Robin de Groot. Hij volgde de Minor Kunst en Cultuur (foto: Bart Maat).

Enkele feiten

Pabo Groenewoud maakt deel uit van de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN). De school is voortgekomen uit de katholieke kweekschool en de latere Pedagogische Academie en draagt sinds 1894 de huidige naam. De pabo zit in een eigen gebouw. Onlangs is gestart met nieuwbouw op de Nijmeegse campus van de HAN. Deze katholieke pabo wil studenten opleiden tot 'goede en bevlogen leraren' met een rijke culturele bagage. De opleiding telt bijna 1000 studenten (800 voltijd en 160 deeltijd) en 75 docenten. Sinds schooljaar 2003-2004 neemt deze school deel aan de stimuleringsregelingen vanuit Cultuur en School voor cultuureducatie op pabo's die gecoördineerd worden door Cultuurnetwerk Nederland. Met die extra gelden heeft de opleiding onder meer de minor Kunst en Cultuur opgezet en is er deelgenomen aan de Cultuurmonitor. De culturele werkgroep op school bestaat uit docent beeldend Niekje van de Lavoir (110 taakuren), dramadocent Miriam de Voogd (90 taakuren), muziekdocent Maartje Kniest (40 taakuren) en geschiedenisdocent Jan Veen (40 taakuren).

Pabo Groenewoud

Systematisch werken aan de kwaliteit van cultuureducatie

Studenten opleiden tot cultuurdragers en cultuuroverdragers. Dat is een van de pijlers in het curriculum van Pabo Groenewoud. De basisschoolleerkrachten in spe leren tijdens hun opleiding hoe ze cultuur en erfgoed kunnen inzetten om hun lessen te verrijken. Wie verdieping zoekt, kan de minor Kunst en Cultuur volgen die opleidt tot ICC'er.

"Ik was vroeger nooit bezig met cultuur", vertelt vierdejaars pabostudent Robin de Groot. Op de middelbare school moest hij naar voorstellingen en musea. Met de nadruk op moest. Niks aan, vond hij. Ruim vier jaar later is hij enthousiast pleitbezorger van cultuureducatie. In zijn tweede studiejaar zag hij in de les een filmpje waarin werd gezegd dat cultuureducatie de ogen opent. Dat zal wel, dacht hij toen nog. Totdat hij tijdens een stage een cultuureducatieproject over het Nijmeegse Goffertpark opzette en zag hoe leerlingen ervan genoten. Daarna koos hij in zijn derde studiejaar voor de minor Kunst en Cultuur. "Ik wilde later niet zomaar kleien met kinderen, maar ontdekken hoe er meer uit cultuureducatie te halen valt. De minor heeft me overtuigd van de vele mogelijkheden daarvoor." Half april ontving hij als 4000ste ICC'er van Nederland uit handen van staatssecretaris Halbe Zijlstra zijn ICC-certificaat.

Cultuuroverdrager

Niekje van de Lavoir, docent beeldend en voorzitter van de culturele werkgroep op de Nijmeegse pabo, luistert met zichtbaar genoegen naar Robins verhaal. "Als ik dit hoor, weet ik dat al onze inspanningen echt iets opleveren." Die inspanningen begonnen een jaar of acht geleden, toen de school zich aanmeldde voor de subsidie-regeling *Cultuur en School – Pabo's*, die gecoördineerd wordt door Cultuurnetwerk Nederland. "Het was onze eerste kennismaking met cultuureducatie. Tot dan toe waren we alleen scheppend en uitvoerend bezig in kunstlessen." Van de Lavoir werd een van de kartrekkers van cultuureducatie op de pabo. Centraal stond en staat dat de aankomende leerkrachten zich bewust moeten worden van hun rol als cultuurdrager en cultuuroverdrager. De eigen kennismaking met cultuur wordt telkens gekoppeld aan wat studenten daar in de latere beroepspraktijk mee kunnen. Naast verplichte onderdelen in het basisprogramma is er de keuzeminor Kunst en Cultuur. Deze staat open

voor studenten van de pabo, maar ook voor die van andere hbo-opleidingen zoals pedagogiek, cultureel-maatschappelijke vorming en lerarenopleidingen. De mix heeft een grote meerwaarde, volgens Van de Lavoir: "Je laat studenten van pabo en lerarenopleidingen nu al samenwerken met mensen die later bij culturele instellingen komen te werken." De halfjaarlijkse minor trekt telkens zo'n 17-20 studenten. In tweetallen lopen de studenten stage op een school of bij een culturele instelling. Daar voeren ze een onderzoekopdracht rondom visie en beleid en een praktische ontwerpdracht uit.

Sint the Picture

Robin de Groot deed zijn minorstage op basisschool 't Bijenveld. De zittende ICC'er, Beate Bernards, vindt cultuureducatie belangrijk, maar kwam er in de hectiek van alledag niet toe een goed beleidsplan op poten te zetten. Met een medestudent heeft Robin tijdens de stage gepraat met leerkrachten om in kaart te brengen wat er al gebeurt en wat ze zouden willen dat er gebeurt. Ook vroegen ze aan leerlingen wat zij belangrijk vonden. Dit mondde uit in een blauwdruk en stappenplan voor cultuureducatieve activiteiten. Bernards is er zeer content mee. "Het was voor ons een belangrijke inhaalslag. We slaagden er niet in cultuureducatie handen en voeten te geven. Nu hebben we op basis van de blauwdruk een vierjarenplan opgezet met in elk geval twee tot drie keer per jaar een creatieve middag en jaarlijks een groot klasoverstijgend cultuurproject." Daarnaast bedachten De Groot en zijn medestudent activiteiten rondom de Sinterklaasviering, zoals een gedichtenhoek en Sint the Picture, waarbij leerlingen in Piet- of Sintkostuum beroemde schilderijen nabootsten en zo gefotografeerd werden. Voor Kerst organiseerden ze een kerstmusical. "Leerkrachten hebben een positieve ervaring achter de rug en dat maakt het voor mij makkelijker om nieuwe activiteiten op te zetten", besluit Bernards.

"Ik wilde later niet zomaar kleien met kinderen, maar ontdekken hoe er meer uit cultuureducatie te halen valt."

Robin de Groot, vierdejaars student Pabo Groenewoud

Pabostudenten doen een kunstproject met basisschoolkinderen (foto: Mike Beker).

“Ik maakte zelf wel wat lesjes, maar nu kreeg ik de kans een extra slag te maken. De studenten laten een concreet product achter.”

Wim Schennink, Archeologische Werkgemeenschap Nederland

opgraving, van vondsten uit de grond halen tot het determineren en restaureren van de vondsten.” De zandbakles past goed in de geschiedenisles. Hoewel ze zelf niet voor de klas komt te staan, hoopt Lianne wel iets te kunnen gaan doen met cultuureducatie. “Ik wil later kinderen en jongeren met problemen of stoornissen met hulp van kunst en cultuur stimuleren in hun ontwikkeling. Cultuureducatie vormt kinderen op sociaal-emotioneel gebied en is even belangrijk als de reken- en taallessen.”

Mooie opdracht

Agnes Bolwiender is staffunctionaris educatie en participatie bij Het Gelders Orkest (HGO) in Arnhem en coördinator bij het lokale cultuurpunt Bureau Cultuur & School Doetinchem. Op beide werkplekken komen elk semester twee stagiaires van Pabo Groenewoud over de vloer. “Zij organiseren activiteiten waar zij iets aan hebben en wij ook”, vertelt ze. Zo hebben studenten bij het HGO een format voor lesmateriaal gemaakt. “We hadden wel veel lesmateriaal, maar heel divers. Nu ligt er een vast format en dat werkt veel beter. We krijgen daar vanuit scholen ook heel positieve reacties op.”

Tussen HGO en Groenewoud bestonden de contacten al langer. Bij het cultuurpunt komen dit jaar voor het eerst stagiaires. Op verzoek van Bolwiender zelf. “De scholen hebben behoefte aan een leerlijn erfgoededucatie. Dat leek me een mooie opdracht voor studenten.”

De stage leert studenten niet alleen om na te denken over manieren om cultuureducatie in te vullen, het biedt ze ook een kijkje achter de schermen bij culturele instellingen, tijdens diverse excursies en bezoeken, en natuurlijk helemaal tijdens een stage. “Ik hoop dat dit hen helpt om later als ICC'er een goede keuze te maken”, zegt Bolwiender. “Weten wat de mogelijkheden en onmogelijkheden van instellingen en scholen zijn, is belangrijk voor ICC'ers.”

Cultuurwerkplaats

Vergeleken met acht jaar geleden is er al veel bereikt, vindt Van de Lavoir. “Je moet heel veel geduld hebben. En volhardend zijn en je netwerk op orde houden. Dan kun je telkens stapjes zetten.”

Recent wapenfeit is dat cultuureducatie expliciet is benoemd tot een van de pijlers van het nieuwe curriculum (dat sinds dit schooljaar loopt). “Cultuureducatie is een belangrijke vorming voor kinderen”, stelt directeur Gertjan Jansen. “Juist nu in de samenleving subsidies voor cultuur teruglopen is het onze taak om cultuureducatie in het reguliere onderwijs overeind te houden. Dat moet je als pabo voeden en op een hoger plan brengen.” Cultuureducatie als pijler van het nieuwe curriculum, zo

Kennismaking met de fagot tijdens een educatieve voorstelling van Het Gelders Orkest (foto: foto HGO).

legt Jansen uit, betekent “dat wij het een beroepstaak van leerkrachten vinden: leerkrachten horen te weten hoe ze cultuureducatie kunnen integreren in vakken als taal en geschiedenis.” Daarom zijn voortaan de cultuureducatieve onderdelen opgenomen in de toetsing. In het eerste jaar moeten alle studenten bijvoorbeeld beschrijven wat cultuur en cultuureducatie voor hun toekomstige rol als leerkracht betekent.

Om die beroepstaak van studenten echt uit de verf te laten komen, moet er nog het nodige gebeuren, stelt Van de Lavoir. Daarom is de school blij met subsidie uit de door Cultuurnetwerk Nederland gecoördineerde CenS-regeling *Cultuurwerkplaatsen op de pabo's 2010-2013*. Binnen een cultuurwerkplaats kunnen pabodocenten en –studenten werken aan vragen uit de praktijk. De Nijmeegse pabo gebruikt de subsidie om intern een krachtige leeromgeving voor cultuureducatie en een zichtbaar cultureel klimaat op school te creëren. “Cultuureducatie moet bewust, zichtbaar en actueel worden gemaakt voor alle collega's binnen de pabo. Er zijn nog steeds collega's die denken: dat is van de kunsten. Maar het moet ieders verantwoordelijkheid worden. We moeten onze collega's duidelijk maken dat cultuureducatie geen vak is, maar juist dwars door alle vakken heen loopt.”

Docent levensbeschouwing Nicole Schubert is een van de collega's die zich liet voorlichten over cultuureducatie. “Dat heeft voor mij zaken verhelderd. Cultuur associeer ik vanuit mijn vak met zaken als identiteit, pluriformiteit en interculturaliteit. Dat komt naar mijn

“Weten wat de mogelijkheden en onmogelijkheden van instellingen en scholen zijn, is belangrijk voor ICC'ers.”

Agnes Bolwiender is staffunctionaris educatie en participatie bij Het Gelders Orkest

smaak bij cultuureducatie te weinig aan bod. Maar ik zie in cultuureducatie wel een goede kapstok om mijn thema's aan op te hangen: hoe hebben mensen in heden en verleden hun levensovertuiging en identiteit vormgegeven en verbeeld? Ik zie het als mijn taak studenten erop te wijzen dat het in die vormgeving niet alleen om esthetiek gaat, maar ook om overtuigingen, gevoelens, hoop en verwachtingen van mensen. Ik wil hen leren door de buitenkant heen te kijken.” Ze bepleit aandacht voor beide, voor inhoud en vorm. “Dat maakt beide sterker. Het zorgt ervoor dat levensbeschouwing niet zweverig wordt en dat een object of plek niet alleen zakelijk blijft.”

Schubert ontdekte dat ze eigenlijk al regelmatig iets doet met cultuur. Zo gebruikt ze in haar lessen filmfragmenten als opening voor een goed gesprek of discussie in de klas. Verder bezoekt ze jaarlijks met studenten een moskee. “Zo laat ik hen letterlijk de drempel naar andere cultuur overgaan. Geen les vanuit een boekje, maar vanuit ontmoeting met anderen.”

Behalve intern wil Van de Lavoir ook buiten de school dingen beter zichtbaar maken en dingen beter verbinden. Ze hoopt subsidie te werven voor een project waarbij pabo-opdrachten beter afgestemd worden op wensen van basisscholen en ICC'ers. “Laten we vooral samen systematisch werken aan de kwaliteit van cultuureducatie.”

Meer informatie:

- Cultuur op de pabo: algemeen www.cultuurcoordinator.nl
- Pabo Groenewoud
Projectleider Cultuureducatie
Niekje van de Lavoir
niekje.vandelavoir@han.nl
www.han.nl
- Archeologische Werkgemeenschap Nederland
Wim Schennink
voorzitter@archeologiemijnhobby.nl
www.archeologiemijnhobby.nl
www.awn.nl
- Het Gelders Orkest
Agnes Bolwiender
agnes.bolwiender@hetgeldersorkest.nl
www.hetgeldersorkest.nl

Lees alles over de regelingen cultuureducatie op de pabo en de resultaten daarvan op [Cultuurplein](http://Cultuurplein.nl).

www.cultuurplein.nl/bulletin/68

Onderzoek naar cultuureducatie: theorie versus praktijk

Op 23 juni vond in Utrecht de vijfde editie van de Conferentie Onderzoek in Cultuureducatie plaats. Een mooi moment om de balans op te maken. Wat zijn de trends in het onderzoek naar cultuureducatie? Hoe gaan onderzoekers te werk en wat zijn de resultaten? En kan de praktijk er eigenlijk wel mee uit de voeten?

Dit jaar organiseerde Cultuurnetwerk Nederland de Conferentie Onderzoek in Cultuureducatie in samenwerking met het lectoraat Kunsteducatie van de Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU). Op het programma stonden presentaties en sessies waarin onderzoekers, promovendi en masterstudenten hun recente onderzoek presenteerden. Ook reikte Cultuurnetwerk voor de tweede keer de *Max van der Kamp Scriptieprijs* uit aan de student met de beste masterscriptie over cultuureducatie. Dit jaar ging de prijs naar Hilde Braet van de Vrije Universiteit Brussel voor *Aspecten van ethische fotografie*. Juryvoorzitter Willem Elias: "De keuze voor fotografie is origineel, en de relatie met empowerment en ethiek is maatschappelijk heel relevant. De scriptie is helder geschreven, en de gekozen voorbeelden zijn niet beperkt tot fotografie. Hiermee laat Hilde Braet zien dat het thema heel goed vertaald kan worden naar andere terreinen."

Marjo van Hoorn is senior projectleider bij Cultuurnetwerk en heeft indertijd de conferentie en een netwerk voor onderzoekers opgezet. Ook is zij hoofdredacteur van het periodiek *Cultuur+Educatie* dat publiceert over onderzoek en theorievorming in cultuureducatie.

Wie zijn volgens haar belangrijke spelers als het gaat om het onderzoek naar cultuureducatie? "Dat zijn bijvoorbeeld de lectoraten Kunsteducatie van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK) en de Utrechtse Hogeschool voor de Kunsten, onderzoeksbureaus als Sardes en Oberon en de onderzoekers bij diverse faculteiten van de universiteiten. Dat waren voorheen vaak eilandjes. De conferentie brengt ze op de hoogte van elkaars werk. Het onderzoek op dit terrein is breed en varieert van evaluatieonderzoek naar beleid of kleinschaliger, inhoudelijker onderzoek naar de kunstbeleving van kinderen tot meer praktijkgericht onderzoek in de verschillende kunst disciplines." Als zij terugblijkt op de afgelopen periode, welke ontwikkelingen springen dan in het oog? "De aandacht ging lange tijd uit naar *evidence based* onderzoek,

vooral gericht op het meten van de effecten van cultuureducatie. Dat is belangrijk, ook voor de overheid, om te weten welke beleidsmaatregelen nodig zijn. Verder kan het een steun in de rug zijn voor docenten, om hard te kunnen maken dat hun vak ertoe doet. Maar dat biedt nog geen aanknopingspunten voor bijvoorbeeld de didactiek van het onderwijs in kunsteducatie. Het is daarom mooi dat er de laatste tijd ook meer aandacht is voor praktijkgericht onderzoek."

Vertaalslag naar praktijk

Wat Van Hoorn verder van belang vindt, is accumulatie van onderzoek: dat mensen verder werken op basis van ander onderzoek. Zo zijn grote onderzoeksbureaus vaak gericht op cijfermateriaal: zoveel uur les, zoveel kinderen en zoveel verschillende kunst disciplines. "Maar dat kan ook aanleiding geven om een stap verder te zetten en onderzoek te doen naar wat er gebeurt in het onderwijs en hoe dat gebeurt."

In het verlengde hiervan komt er dit jaar een digitaal 'venster op cultuureducatieonderzoek', ofwel het onderzoeksportal *VOCE*. Met aandacht voor studie, beleid en praktijk van Vlaams en Nederlands onderzoek op het gebied van cultuureducatie. Dat moet ook bijdragen aan een verbetering van de vertaalslag naar de praktijk. "Praktijkdocenten zijn meestal niet zo gewend over onderzoek te lezen, terwijl het wél relevant kan zijn voor hun werk. Het komt misschien ook omdat ze vinden dat het voor hun praktijk niet zulke bruikbare resultaten oplevert. In de conferentie hebben we naar een geschikte manier gezocht om hier een 'vertaalslag' voor te vinden. Dat is niet zo eenvoudig, want het gaat in de eerste plaats om de uitwisseling tussen onderzoekers, iets dat niet altijd even toegankelijk is voor de praktijk. We proberen dat te ondervangen door mensen die in de praktijk werken en geïnteresseerd zijn in onderzoek te vragen om als referent reacties op het gepresenteerde onderzoek te geven."

Ook studenten ziet zij graag op de conferentie, zodat de kennis over onderzoek zich ook onder hen verspreidt. "De *Max van der Kamp Scriptieprijs*, die we tweejaarlijks tijdens de onderzoekconferentie uitreiken, is daarin een stimulans. Ieder jaar schrijven studenten uit allerlei studierichtingen interessante scripties over cultuureducatie. Met de prijs voorkomen we dat die in een bureaulade verdwijnen."

Trends in onderzoek

Een invloedrijk lectoraat, waar veel onderzoek vandaan komt, is dat van Folkert Haanstra. Hij is lector kunst- en cultuureducatie aan de AHK. Ook is hij bijzonder

"Praktijkdocenten zijn meestal niet zo gewend over onderzoek te lezen, terwijl het wél relevant kan zijn voor hun werk."

Marjo van Hoorn, senior projectleider bij Cultuurnetwerk Nederland

Hilde Braet, master Cultuurwetenschappen, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Vrije Universiteit Brussel
Winnaar Max van der Kamp Scriptieprijs 2011
Aspecten van ethische fotografie. Onderzoek naar de mogelijkheden van het medium fotografie om een bijdrage te leveren aan emancipatorische processen, weerbaarheid en welbevinden.

Jury: 'De bijzondere combinatie van empowerment, ethiek, kunsteducatie en fotografie kan het veld zeker anders laten nadenken.'

hoogleraar aan de Universiteit van Utrecht, waar hij een leerstoel bekleed van Cultuurnetwerk. In het lectoraat doen docenten van de docentenopleidingen beeldende kunst, dans, muziek en theater onderzoek naar ontwikkelingen in de beroepspraktijk. Onder het lectoraat valt ook de masteropleiding kunsteducatie. "Docenten en masterstudenten doen het liefst onderzoek dat direct aansluit bij hun eigen werk", vertelt Haanstra.

Wat ziet hij als belangrijke trends in praktijkgericht onderzoek? "Toegepast onderzoek volgt vaak de speerpunten in het beleid. Zo is er veel onderzoek op het gebied van muziekeducatie, mede door de aandacht voor muziek voor kinderen van het Fonds voor Cultuurparticipatie en de grote gemeentes." Klopt het dat zingen en musiceren ook andere vaardigheden, zoals lezen en luisteren en de emotionele intelligentie stimuleren? Haanstra: "Om het nut van muziek en de andere kunstvakken aan te tonen, is er erg veel aandacht voor allerlei effecten op leren en persoonlijke vaardigheden die niet direct met de kunsten te maken hebben. Die effecten zijn moeilijk om overtuigend aan te tonen, veel van die effecten kun ook je op andere manieren dan met kunst bereiken."

Zijn interesse gaat meer uit naar het hoe van kunsteducatie: "Vanuit de vraag hoe ontwikkelingen in didactische theorieën effectief te vertalen zijn naar de praktijk. Met het doel om vervolgens bruikbare curricula te ontwikkelen."

"Reflecteer niet alleen op de inhoud van een educatieve game, maar ook op de game zelf en hoe dit medium werkt."

Lies van Roessel, winnaar Max van der Kamp Scriptieprijs 2009

Schoolkunst en thuiskunst

De term 'authentieke kunsteducatie' is op de website van het lectoraat vaak te lezen. Wat wordt daarmee bedoeld? "Het gaat dan juist niet om 'schoolkunst', de kunstbeoefening binnen de schoolmuren. We onderzoeken in dat geval de kunstbeoefening die zich richt op de professionele kunsten en op de manier waarop kinderen thuis en in hun vrije tijd met kunst bezig zijn." Zo heeft een van deze onderzoeken als titel *De thuiskunst van scholieren*. Haanstra: "Het is belangrijk dat leerkrachten daarover meer te weten komen. Niet om dat allemaal precies zo in school te doen, maar wel om er een relatie mee te leggen." Meestal gaat het dan om populaire cultuur: games, popmuziek, clips. Dat vinden leerkrachten vaak clichématig. "Dit is een dilemma: de smaak van kinderen en jongeren is in de ogen van volwassenen niet altijd artistiek verantwoord." "Maar onderzoek laat zien dat het werkt om in te spelen op populaire cultuur", zegt Haanstra. Zoals het onderzoek naar het project *MediaCultuur* waarin lessenseries worden ontwikkeld over mediawijsheid in het voortgezet onderwijs. Het laat zien hoe je ICT en 'mediawijze' kunst, zoals bijvoorbeeld in fotomuseum Foam Amsterdam of het Stedelijk Museum Amsterdam, effectief in kunt zetten in de beeldende kunstvakken. "Hedendaagse beeldende kunst en fotografie zijn voor buitenstaanders vaak moeilijk te begrijpen. Maar jongeren spreekt het juist aan: als je op de juiste manier een link legt, herkennen zij daarin een kritische blik op hun eigen beeldcultuur."

Het onderwerp van de scriptie van Lies van Roessel, waarmee zij in 2009 de eerste *Max van der Kamp Scriptieprijs* ontving, gaat over een vergelijkbaar onderwerp. Computergames zijn een belangrijke vorm van cultuur voor jongeren, zegt zij. "Daarom verdient educatie hierover een plek in het onderwijs." Zij pleit voor een speciaal type games, dat jongeren aanzet tot kritisch nadenken. "Daarbij heb ik gebruik gemaakt van de theorie over het vervreemdingseffect van de Duitse theatermaker Bertolt Brecht. Hij zorgde ervoor dat zijn publiek zich niet mee liet slepen door emoties en kritisch bleef kijken naar de gebeurtenissen in zijn maatschappelijk geëngageerde voorstellingen."

"Docenten zijn in het algemeen nog weinig gericht op het ontwikkelen van langere leerlijnen die op theorie gebaseerd zijn."

Melissa Bremmer, muziekdocent, onderwijskundige en lid van de kenniskring rond het lectoraat Kunsteducatie

Datzelfde is mogelijk in games, betoogt zij in de scriptie die zij schreef voor de master Media en performance studies van de Universiteit van Utrecht. "Veel games hebben een zuigende werking op jongeren. Maar zij zijn ook goed in staat daar met meer afstand naar te kijken en zich te realiseren hoe een game is opgebouwd, welke constructie daaronder zit. Docenten moeten dus niet alleen reflecteren op de inhoud van een educatieve game, maar ook op de game zelf en hoe dit medium werkt. Ga er niet vanuit dat kinderen er zelf het juiste uit pikken. Educatie over games kan daarbij helpen."

Implicit knowledge

Melissa Bremmer maakt deel uit van de zogeheten kenniskring van onderzoekers rond het lectoraat Kunsteducatie en is zowel muziekdocent als onderwijskundige. Die combinatie is ideaal bij het vertalen van theorie naar de praktijk en andersom. Haar specialisme is kwalitatief onderzoek: "Ik ga de klas in en kijk hoe het daar toegaat", zegt zij. "Docenten vraag ik naar hun manier van werken en ik breng hun pedagogisch-didactische kennis in kaart. Ook vraag ik hoe docenten een individuele les ontwerpen en hoe ze de langere leerlijn uitzetten. Deze gegevens vergelijk ik met de onderwijskundige theorieën op dit vlak. Zo breng je in kaart welke hiaten zowel praktijk

Jori Buchel, master Muziekwetenschap, Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit van Amsterdam
Nominatie Max van der Kamp Scriptieprijs 2011
Kindercultuur in Amsterdam. Een onderzoek naar interculturele uitwisseling, geschiedenis en overlevering van klapversjes, aftelrijmpjes en springtouwliedjes op twee schoolpleinen in de hoofdstad van Nederland.

Jury: 'Docenten krijgen een beeld van de levende kindercultuur in een verslag waar het plezier vanaf spat.'

als theorie laten zien." Wat is haar zoal opgevallen? "Docenten zijn in het algemeen nog weinig gericht op het ontwikkelen van langere leerlijnen die op theorie gebaseerd zijn."

In het kader van dit soort onderzoek maakt zij ook filmpjes: "Ik vraag docenten naar hun *implicit knowledge*. Tijdens het bekijken van de video van een les, vraag ik hen om uit te spreken wat hun gedachten tijdens het lesgeven waren. Daar maak ik een portret van dat laat zien hoe iemand denkt over lesgeven, op welke persoonlijke theorie hij zich baseert en welke werkvormen hij kiest. Ik probeer zo vooral inzicht te krijgen in de kennis die in en door de praktijk ontwikkeld wordt."

De onderzochte docenten komen vaak met aandachtspunten die in de theorie niet zijn terug te vinden. "Als een docent bijvoorbeeld wil improviseren met leerlingen, wil die eerst aan een open houding werken. Leerlingen zijn gewend aan popmuziek en dat willen ze graag reproduceren. Maar improvisatie vraagt om een opener houding. Docenten vinden dat we een openheid van geest moeten ontwikkelen bij leerlingen. Als dat werkt en ze met zang en instrumenten aan het improviseren slaan, geeft dat een enorme kick."

De informatie uit haar onderzoek gebruikt zij vervolgens ook in de lessen die zij geeft aan studenten van de Opleiding Docent Muziek van de AHK. "Ik laat ze nadenken over de wisselwerking tussen theorie en praktijk én hun eigen rol daarin. Theorie is heel algemeen en je moet als docent een vertaalslag zien te maken naar een specifieke situatie."

Ander onderzoek, *Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar gaan*, over het muziekonderwijs voor heel jonge kinderen, deed zij samen met collega Annemieke Huisingh. "Wij vroegen ons af hoe dit eruit zou kunnen zien als je uitgaat van principes van authentiek leren." Tot welk inzicht kwamen zij? "Kleuters kunnen veel meer eigen inbreng krijgen in muzieklessen. Ze hebben muzikaal zóveel in huis maar er is weinig inzicht bij docenten hoe je dat goed naar buiten kunt brengen. Ook blijken de kinderen contact met professionele musici heel spannend te vinden: mensen die in de klas voor hen viool komen spelen. Ook posters van concerten

Annick De Vylder, master Opleidings- en Onderwijswetenschappen, Instituut voor Onderwijs- en Informatiewetenschappen, Universiteit Antwerpen
Nominatie Max van der Kamp Scriptieprijs 2011
Leidt voorlezen tot een betere leesattitude? Een quasi-experimenteel onderzoek in het zesde leerjaar van het basisonderwijs.

Jury: 'Een overtuigend en voorbeeldig opgezet en uitgevoerd onderzoek, dat echt wat toevoegt aan lopende wetenschappelijke discussies.'

“De belangrijkste indicator voor cultuurdeelname blijkt toch de socialisatie door het gezin, dus het voorbeeld van de ouders te zijn.”

Folkert Haanstra, lector kunst- en cultuureducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Utrecht

ophangen in de klas vinden ze leuk: dan zien kinderen dat er een hele wereld rond die muziek bestaat.”

Kwaliteitskader

Naast onderzoek vanuit instellingen en opleidingen, is er ook onderzoek dat wordt gedaan in opdracht van bijvoorbeeld het ministerie van OCW. Onderzoeksbureau Oberon verricht bijvoorbeeld een grootschalig onderzoek onder instellingen in de basisinfrastructuur (BIS). Claudy Oomen, die hieraan meewerkte, vertelt: “Het ministerie vroeg ons een beeld te geven van de stand van zaken op het gebied van cultuureducatie en de manier waarop de grote gesubsidieerde instellingen daar momenteel mee bezig zijn. Ook omdat er met de aangekondigde bezuinigingen in de cultuursector zoveel veranderingen voor de deur staan. Het doel van ons onderzoek is om indicatoren te vinden waarmee je kwaliteit kunt meten. Dat is heel lastig, het is immers niet zoals met taal- en rekentoetsen, waarbij je gewoon feiten scoort.” Zij stuurde uitgebreide enquêtes naar alle cultuurinstellingen in de basisinfrastructuur en ontwikkelde in overleg met experts en mensen uit de praktijk een bruikbaar kader hiervoor. Bij de indicatoren voor kwaliteit gaat het ten eerste om de randvoorwaarden waaronder cultuureducatie bij de instellingen plaatsvindt. “Zoals een eigen visie op cultuureducatie, professionaliteit van de educatief medewerkers en samenwerking tussen de instelling en het onderwijs. Een tweede indicator voor

kwaliteit draait om de inhoud van het aanbod: sluit het goed aan bij de doelgroep leerlingen en is er ruimte tot beleving voor de leerlingen? Het gaat zowel om hoogwaardige artistieke als educatieve kwaliteit. Tot slot natuurlijk de opbrengst: de vaardigheden die zijn ontwikkeld en de persoonlijke ontwikkeling. Met vragen als: kunnen leerlingen nu beter creatief buiten de lijntjes denken?”

Heel veel instellingen in de BIS doen aan cultuureducatie, zo blijkt uit het onderzoek, maar het is nog voornamelijk aanbodgericht. Ook blijken ze steeds meer met het voortgezet onderwijs te werken, terwijl de aandacht voor het basisonderwijs ongeveer stabiel blijft. Oomen: “Wat tegenvalt, is de verankering van de activiteiten in de begroting van de instellingen. Dat maakt het zeker in tijden van bezuinigingen tot iets wat erg kwetsbaar is. Maar, al is cultuureducatie voor de meeste instellingen geen kerntaak, ze doen er allemaal aan.”

Hiaten in onderzoeksgebieden

Zijn er tot slot nog harde feiten te noemen, die ook aan de borreltafel onweerlegbaar het effect of de beste manier van cultuureducatie aantonen? “Men wil graag *evidence-based* onderwijs, maar er zijn heel veel verschillende factoren die het gedrag van leraren en de effecten op leerlingen bepalen. Dat is wat anders dan de werking van medicijnen aantonen”, zegt Haanstra. “Maar onderzoek toont wel duidelijk aan dat je door meer aandacht voor literatuur op school ook thuis meer gaat lezen en hetzelfde geldt voor deelname aan andere kunst disciplines. De belangrijkste indicator voor cultuurdeelname blijkt echter toch de socialisatie door het gezin, dus het voorbeeld van de ouders te zijn.” Welke hiaten zijn er nog in de gebieden waarin onderzoek wordt gedaan? Haanstra pleit voor onderzoek naar niet-westerse vormen van kunst en kunsteducatie en onderzoekers die zelf een dubbele culturele achtergrond hebben. Van Hoorn vindt het een gemis dat de Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau door Cito alleen voor vakken als taal en rekenen wordt uitgevoerd en niet meer voor de creatieve vakken. “Ook is er geen inspectierapport voor de kunstvakken. Daarin voorziet

Onderzoeken gedaan bij het Lectoraat Kunst en Cultuureducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.

de monitoring van de onderzoeksbureaus voor een deel, maar eigenlijk is dit ook een taak voor het onderwijs. Daarnaast proberen we al jaren bij de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, aandacht voor cultuureducatie te vragen. Maar de subsidieaanvragen worden helaas steeds afgewezen omdat ze andere prioriteiten heeft.” De conferentie is in vijf jaar tijd uitgegroeid tot een vaste plek voor onderzoekers. Bovendien worden er steeds meer *papers* ingediend over lopend of recent afgesloten onderzoek. Hierbij zoekt Cultuurnetwerk deskundige vakgenoten. Zo ontstaat een steeds bredere kring van onderzoekers en grotere variëteit aan onderzoek. Nu alleen de borreltafel nog.

Julia Dieckmann, master Kunsteducatie, ArtEZ hogeschool voor de kunsten Zwolle
Nominatie Max van der Kamp Scriptieprijs 2011
Is het gras echt groener bij de burenen? 100 jaar danseducatie in Duitsland en Nederland. Een vergelijkend onderzoek naar historische en recente ontwikkelingen binnen het primair onderwijs en een blik in de toekomst.

Jury: ‘Een gedegen onderzoek en een pleidooi voor danseducatie als cultureel exportproduct.’

Trudie de Vries, master Kunsten, Cultuur en Media, Faculteit Letteren, Rijksuniversiteit Groningen
Nominatie Max van der Kamp Scriptieprijs 2011
Cultureel erfgoed: waardevol of waardeloos? Een empirisch onderzoek onder jongeren uit Amsterdam Nieuw-West naar de waardering voor en het begrip van cultureel erfgoed in hun omgeving.

Jury: ‘Een eyeopener voor de positie van erfgoed in de multiculturele samenleving.’

Meer informatie

- Conferentie Onderzoek in Cultuureducatie
Cultuurnetwerk Nederland
Marjo van Hoorn
T 030-2361 200
marjovanhoorn@cultuurnetwerk.nl
www.cultuurnetwerk.nl/
onderzoeksconferentie
- Amsterdams Hogeschool voor de Kunsten
Lectoraat kunst- en cultuureducatie
Folkert Haanstra
T 020-5277 808
folkert.haanstra@ahk.nl
- Melissa Bremmer
m.bremmer@ahk.nl
- Bureau Oberon
Claudy Oomen
T 030-2306 090
coomen@oberon.eu
www.oberon.eu
- Hogeschool voor de Kunsten Utrecht
Lies van Roessel
lies.vanroessel@kmt.hku.nl

Publicaties

Cultuurnetwerk Nederland

- *Cultuur + Educatie 4, Een kwart eeuw onderzoek naar cultuureducatie.*
Downloaden: www.cultuurnetwerk.nl, kijk onder Producten en diensten bij Publicaties
- *Onderzoeken naar cultuureducatie:*
Downloaden: www.cultuurnetwerk.nl, kijk onder Cultuureducatie bij Onderzoek
- Max van der Kamp Scriptieprijs:
- *Restaging the epic*, Lies van Roessel, winnaar Max van der Kamp Scriptieprijs 2009.
- *Aspecten van ethische fotografie. Onderzoek naar de mogelijkheden van het medium fotografie om een bijdrage te leveren aan emancipatorische processen, weerbaarheid en welbevinden*, Hilde Braet, winnaar Max van der Kamp Scriptieprijs 2011.
Downloaden: www.cultuurnetwerk.nl, kijk onder Producten en diensten onder Scriptieprijs
- *Andere scripties zijn te leen bij de bibliotheek van Cultuurnetwerk Nederland.*
T 030-2361 200
- **Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten**
- *De thuishunst van scholieren*, Folkert Haanstra.
- *Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar gaan*, Melissa Bremer en Annemieke Huisingh.
- *Project MediaCultuur onderzocht*, Talita Groenendijk en Anne Torenaar.
Downloaden: www.ahk.nl, kijk onder Lectoraten bij Lectoraat Kunst- en cultuureducatie

Bekijk de filmpjes over de genomineerde scripties voor de Max van der Kamp Scriptieprijs op Cultuurplein.

Gebruikt u onderzoek voor de praktijk? Deel uw ervaringen in de LinkedIn groep Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/68

Op de Cultuurdag van het Cals College gaan CKV-leerlingen aan de slag tijdens de workshop didgeridoo spelen (foto: Stefanie Meijer).

“Met de Cultuurkaart gaat kunst pas echt leven”

“De Cultuurkaart wordt geschrapt.” Vier korte woorden maakten de toekomst van het cultureel middelbaar onderwijs in Nederland afgelopen september in één klap onzeker. Hoewel de staatssecretaris een eventuele voortzetting van de kaart inmiddels niet uitsluit, vrezen scholen voor de kwaliteit van het kunstonderwijs.

In reactie op de drastische bezuinigingen die het kabinet-Rutte aankondigde, trok Walter Groenen afgelopen december naar Den Haag. De directeur van CJP bood daar de staatssecretaris van Cultuur, Halbe Zijlstra, een petitie van 1300 persoonlijke pleidooien aan. Ondertekend door leerlingen, docenten en medewerkers van culturele instellingen. Zijlstra zegde later toe de mogelijk-

heden tot voortzetting van de kaart zonder rijksbijdrage te onderzoeken. De opzet van de Cultuurkaart zal hoe dan ook gaan veranderen. “De regels die het ministerie van OCW voor besteding van het rijksgeld stelt, bleken niet altijd duidelijk te zijn voor scholen en culturele instellingen. Hierdoor worden ze soms onbewust overtreden”, verklaart Gerrit de Jong, lid van het college van de Algemene Rekenkamer. Het onafhankelijke orgaan adviseerde de staatssecretaris om het systeem te vereenvoudigen. Volgens Groenen zijn veel van de geconstateerde problemen echter al opgelost, omdat de Rekenkamer zich op het eerste jaar van de Cultuurkaart baseerde. Groenen: “Hoe dan ook: als de Cultuurkaart wordt voortgezet, gebeurt dat

wellicht in een gewijzigde en meer toegesneden vorm.” Dat bepleitte het onlangs verschenen rapport *Advies bezuiniging cultuur 2013-2016* van de Raad voor Cultuur. Groenen denkt aan een samenwerking met het bedrijfsleven, cultuurfondsen en loterijen.

Kunst moet je ervaren

Veel scholen geven aan dat het van het grootste belang is dat de Cultuurkaart blijft bestaan. Zo ook het Pius X-College in Bladel. Kunstcoördinator en CKV-docent Eric van de Ven: “Kunst gaat pas echt leven als je rechtstreeks in contact komt met mensen die het maken. En als je er zelf mee aan de slag gaat.”

Vanuit die visie is het cultuuronderwijs op de Brabantse school ingericht. Leerlingen in de onderbouw bezoeken ieder jaar een cultureel centrum, waar ze meedoen aan workshops. Onder begeleiding van professionele dramadocenten maken ze een toneelstuk rond een actueel thema. Die workshops betaalt Van de Ven met tegoeed van de Cultuurkaart, dat collectief besteed wordt.

Ook gastlessen van kunstenaars, modeontwerpers en conservatoriumstudenten worden zo betaald. “Ik probeer de besteding van het budget zoveel mogelijk te laten aansluiten bij het curriculum. Zo is fotografie een vast onderdeel van het lesprogramma van de bovenbouw. In aanvulling op de theorie krijgen ze praktijklessen en nodigen we een fotojournalist of kunstfotograaf uit, die over zijn werk vertelt en tips geeft. We willen dat leerlingen met hun neus bovenop kunst zitten. Dat kun je het beste bereiken door het geld uit te geven aan dit soort kleinschalige initiatieven.”

Omdat veel individuele kunstenaars geen acceptant van de Cultuurkaart zijn en niet rechtstreeks kunnen worden betaald, werkt het Pius X-College veel samen met Bureau CiST (Cultuur in School Tilburg). Deze bemiddelende organisatie kan de kunstenaars direct betalen met het geld van de Cultuurkaart dat de school aan hen besteedt. Dat werkt goed.

“Het is geweldig om te zien hoe enthousiast leerlingen van de gastlessen worden”, aldus Van de Ven. “Als dansgezelschap De Stille hier komt optreden, zien ze het

“Als dansgezelschap De Stille hier komt optreden, zien ze het gepuf en gezweet van dichtbij. Dat wordt na de bezuinigingen wel anders: dan laten we kunst weer zien via filmpjes en foto’s.”

Eric van der Ven, kunstcoördinator bij het Pius X-College in Bladel

gepuf en gezweet van dichtbij. Dat wordt na de bezuinigingen wel anders: dan laten we kunst weer zien via filmpjes en foto’s. De kunstenaars, die een paar 100 euro kosten, kunnen we dan niet meer betalen.” Dat geldt in zekere mate ook voor de excursies die de school regelmatig organiseert. Die worden deels door de school en deels door de Cultuurkaart betaald. “Van het tegoed van de Cultuurkaart betalen we de entree en een eventuele rondleiding.” Populaire musea zijn onder meer De Pont in Tilburg, het Rijksmuseum en het Kröller-Müller Museum, omdat deze samen een zo breed mogelijk beeld van beeldende kunst geven. Leerlingen die muziek volgen, bezoeken het Concertgebouw. De excursies van vmbo-classes zijn praktischer van aard: die krijgen op locatie les in graffiti, popmuziek of drama. Alternatieven voor de mogelijke afschaffing van de Cultuurkaart zijn er nog niet. Van de Ven: “Ik kan niks anders bedenken dan dat we straks sponsors moeten aanschrijven. Of dat gaat lukken weet ik niet, maar het programma wordt behoorlijk uitgedaagd als er geen alternatief komt. Zonde, want we zijn er heel tevreden over. Kunst is meer dan een verslagje schrijven.”

Kwaliteit kost geld

Dat vindt ook Stefanie Meijer van het Cals College in Nieuwegein, een cultuurprofielsschool voor havo, vwo en gymnasium. Als dramadocent, kunstorganisator en lid van de cultuurcommissie maakt Meijer zich zorgen om het onvermijdelijke kwaliteitsverlies dat gepaard gaat met de bezuinigingen. Juist met kwalitatief hoogwaardige producties wil de school zijn leerlingen namelijk een stevige, brede culturele basis meegeven. In de eigen theaterzaal, die de school zelf betaalde,

Op het Pius X-College in Bladel volgen leerlingen uit de bovenbouw een workshop soapacteren, verzorgd door MATZER Theaterproducties (foto: Eric van de Ven).

Op de Cultuurdag van het Cals College gaan CKV-leerlingen aan de slag tijdens de workshop songteksten schrijven (foto: Stefanie Meijer).

Met het geld van de Cultuurkaart boekt het Cals College professionele producties, zoals *Strauss is cool* van dansgezelschap de KISS moves (foto: Ben van Duin).

zien leerlingen daarom regelmatig voorstellingen van bijzondere, goed aangeschreven staande theatermakers als Léon Giesen en dansgezelschappen als de KISS Moves. Die worden met collectief geld van de Cultuurkaart betaald. "We vinden het belangrijk om leerlingen in aanraking te laten komen met vormen van cultuur die ze uit zichzelf misschien niet snel kiezen." Kwaliteit bieden kan alleen als er voldoende budget is, stelt Meijer. "De dansvoorstelling *Strauss is cool* was vrij duur: je haalt immers 14 dansers, een choreograaf en technici in huis. Het was een pittige voorstelling, waar de leerlingen het nog steeds over hebben. Als we straks minder geld te besteden hebben, kunnen we ons geen professionele gezelschappen meer veroorloven. Tenzij we een ouderbijdrage invoeren." Dat de school eigen faciliteiten heeft, waaronder muziekllokalen, oefenstudio's, een repetitieruimte en een theaterzaal, scheelt overigens wel aanzienlijk in de kosten. "Daardoor hoeven niet steeds een zaal af te huren."

Regionaal cultuuraanbod

Het Cals College werkt nauw samen met culturele instellingen in de omgeving, zoals theater en kunstcentrum De Kom. Samen bieden ze leerlingen een zogenaamd cultuurabonnement, waarbij ze voor € 27,50 drie voorstellingen kunnen zien. "Dat loopt enorm goed, op een dinsdagavond zitten er soms wel tweehonderd leerlingen." Voor de onderbouw koopt Meijer deze abonnementen massaal in. Leerlingen uit de bovenbouw, die hun weg in het culturele aanbod al hebben gevonden, mogen zelf bepalen of ze hun 'VSB-tientje', een eenmalige schenking van het VSBfonds bovenop het tegoed van de Cultuurkaart, hieraan willen uitgeven. Het afgelopen jaar besteedde het Cals College het volledige saldo van de Cultuurkaart. Een groot deel daarvan ging naar het provinciale steunpunt Kunst Centraal. "Daar zit veel knowhow. De medewerkers selecteren interessante voorstellingen en kunnen goed aangeven voor welke klassen die geschikt zijn." Daarnaast organiseert het steunpunt ieder jaar een cultuurdag. Fietsend van de ene naar de andere culturele instelling maken leerlingen uit 4 en 5 havo kennis met het regionale

"Het is nu zaak om alle partijen, ook het ministerie, fondsen en het bedrijfsleven, te betrekken bij het zoeken naar een mogelijk alternatief voor het rijksgeuld."

Walter Groenen, directeur CJP

cultuuraanbod. Ze krijgen workshops van externe docenten, die met de Cultuurkaart worden betaald. Excursies naar onder meer het Archeon en het Allard Pierson Museum worden ook op deze manier gefinancierd.

Meijer: "We willen een gids voor leerlingen zijn in de wereld van kunst en cultuur. Daar hoort een breed aanbod bij. Onlangs hebben we een fototentoonstelling over verboden kunst gezien in het Fort van de Democratie in Lunetten. Dat is interessant voor CKV, maar ook voor Maatschappijleer. Die vakken staan niet los van elkaar. Na afloop bespreken we zo'n excursie. Waarom vind je iets mooi of niet? Hoe ga je met elkaar in discussie? Zo leren de leerlingen respect voor elkaar te hebben en trots te zijn op hun prestaties. Daar gaat het om." CJP-directeur Groenen is in elk geval blij dat de Raad voor Cultuur, instellingen, docenten en leerlingen het belang van de Cultuurkaart hebben erkend. "Het is nu zaak om alle partijen, ook het ministerie, fondsen en het bedrijfsleven, te betrekken bij het zoeken naar een mogelijk alternatief voor het rijksgeuld."

Bij het ter perse gaan van dit nummer was de brief over het cultuurbeleid van 10 juni van staatssecretaris Halbe Zijlstra nog niet verschenen.

Meer informatie:

- Pius X-College, Bladel
Eric van de Ven
www.piusx-college.nl
- Cals College, Nieuwegein
Stefanie Meijer
www.cals.nl
- CJP
Walter Groenen
www.cjp.nl

Publicaties:

- *Cultuurkaart in het voortgezet onderwijs*, Algemene Rekenkamer, maart 2011. Downloaden: www.rekenkamer.nl
- *Advies bezuiniging cultuur 2013-2016*, Raad voor Cultuur, april 2011. Downloaden: www.cultuur.nl

Bekijk op Cultuurplein filmpjes van Pius-X-TV.

Wat doet uw school met de Cultuurkaart?

En is de kaart vervangbaar? Discussieer mee in de LinkedIn groep Cultuurplein.

Lees de stand van zaken rond de afschaffing van de Cultuurkaart in het bezuinigingsdossier op www.cultuurnetwerk.nl.

www.cultuurplein.nl/bulletin/68

Commentaar

Cultuureducatie: kerntaak, maar minder geld

Een schok ging door cultureel Nederland toen de Raad voor Cultuur onlangs zijn advies presenteerde voor de nieuwe cultuurplanperiode 2013-2016. Zonder rekening te houden met naam of faam stelt de Raad voor flink te korten op de subsidies van culturele instellingen. En het betreft niet alleen klein en middelgroot, maar ook het Rijksmuseum, De Nederlandse Opera en het Nederlands Dans Theater moeten eraan geloven. Niet dat de Raad zulk snoeiwerk wil, maar er zit volgens hem niks anders op gezien de uitnodiging van staatssecretaris Halbe Zijlstra. Hij vroeg de Raad voorstellen te doen om in de nieuwe cultuurplanperiode 125 miljoen euro, meer dan een kwart van het huidige cultuurbudget, te kunnen bezuinigen.

Cultuureducatie komt er in dit raadsadvies inhoudelijk heel goed van af. Net als de staatssecretaris vindt ook de Raad het van groot belang dat kinderen en jongeren daadwerkelijk kennis maken met en actief deelnemen aan uitingen van kunst en cultuur. Om de kwaliteit ervan te bevorderen, wil de Raad een doorlopende leerlijn tussen en binnen basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs. De school moet de verantwoordelijkheid op zich nemen om alle kinderen van cultuureducatie te voorzien, aangezien de school de enige plek is waar alle kinderen gelijke kansen krijgen. Culturele instellingen zijn verplicht hieraan mee te werken: educatie is ook voor hen een kerntaak.

Omdat niet ieder kind van huis uit kennismaking met kunst en cultuur, begint de culturele loopbaan in het onderwijs. Goed kunstonderwijs vergroot volgens de Raad de taalvaardigheid en de creatieve en denkvaardigheden van leerlingen en kweekt een onderzoekende houding: essentiële vaardigheden in onze kennismaatschappij. Naast de vakdocent in het voortgezet onderwijs is ook in elke basisschool een kunstdocent nodig die elke klas tenminste drie uur per week les geeft. Bovendien gaan de leerlingen regelmatig op bezoek bij culturele instellingen in de regio. Het bedrag van € 10,90 per leerling in het basisonderwijs en de Cultuurkaart voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs moeten daarvoor gehandhaafd blijven.

Hoe dit alles uitpakt, weet ik niet. Zijn culturele instellingen straks nog wel in staat om hun educatief werk te kunnen doen? Om dit advies handen en voeten te geven, is immers meer geld

foto: Malou ter Horst

nodig dan de Raad nu adviseert. Alleen al voor het behoud van de Cultuurkaart – en die is voor veel ondernemende culturele instellingen van belang – is 15,5 miljoen euro nodig, die niet in het advies van de Raad opgenomen zijn. Daarnaast kort de Raad bovenmatig op de landelijke instellingen die samen met vele andere met de culturele loopbaan belast zijn, zoals Cultuurnetwerk Nederland, Kunstfactor en het Fonds voor Cultuurparticipatie. De Raad heeft het weliswaar over een 'bescheiden' korting van maar 18% op cultuureducatie en zegt daarmee deze sector te ontzien. Als je de cijfers van de landelijke instellingen echter op een rijtje zet, blijkt de bezuiniging meer dan de helft van het huidige budget te zijn. Zulke forse kortingen kunnen niet als je cultuureducatie in de basisschool, op het voortgezet onderwijs en de lerarenopleidingen kwalitatief wilt versterken. En dat horen we op 10 juni van Halbe Zijlstra!

Piet Hagenaars
Directeur Cultuurnetwerk Nederland

Bij het ter perse gaan van dit nummer was de brief over het cultuurbeleid van 10 juni van staatssecretaris Halbe Zijlstra nog niet verschenen.

Meer informatie:

- Lees de adviesaanvraag van Halbe Zijlstra, het advies van de Raad voor Cultuur, meer over bezuinigingen en de gevolgen voor cultuureducatie op www.cultuurnetwerk.nl
- Piet Hagenaars publiceert wekelijks over cultuureducatie en -participatie op: piet-hagenaars.blogspot.com

Hoe kan de kwaliteit van cultuureducatie versterkt worden, en kan dat ook met minder geld? Discussieer mee in de LinkedIn groep Cultuurplein.

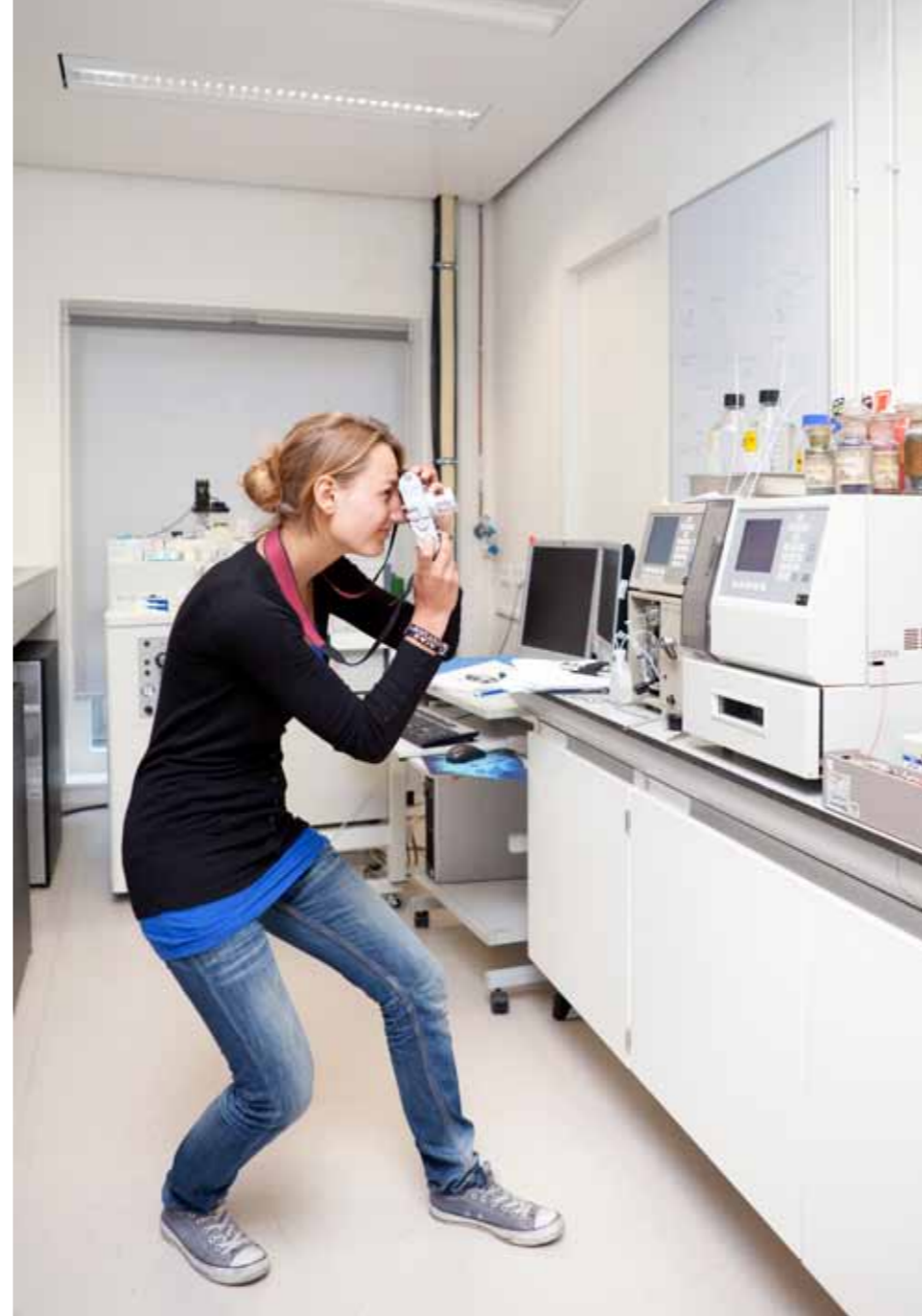
www.cultuurplein.nl/bulletin/68

In deze rubriek vragen we een deskundige uit het veld om vrij te associëren naar aanleiding van foto's over een bepaald onderwerp.

Dit keer Diederik Schönau, voorheen lector kunsteducatie bij ArtEZ hogeschool voor de kunsten in Zwolle en toetsdeskundige bij Cito in Arnhem. Hij geeft zijn visie over de overeenkomsten en verschillen tussen onderzoek van de wetenschapper en dat van de kunstenaar.

“Onderzoek begint met waarneming en emotie: je merkt iets op en je wordt nieuwsgierig of bang, verliefd of boos. Of je bent verwonderd. Waarneming en emotie gaan hand in hand. De volgende stap is dat je jezelf vragen stelt bij wat je waarneemt. Wat verbaast me? Wat begrijp ik niet? Wat spreekt me aan? Hoe zit iets in elkaar? Hoe kan het beter? Zodra je op dit soort vragen een antwoord probeert te vinden, doe je aan reflecterend onderzoek. De antwoorden die je vindt kunnen twee vormen aannemen. De wetenschappelijke vorm is meestal een antwoord dat ook door anderen gevonden had kunnen worden. Het resultaat is niet afhankelijk van de persoon. Dat geldt hoogstens voor de weg waarlangs het resultaat wordt gevonden. Een eis van wetenschappelijkheid is dat anderen moet kunnen controleren hoe je tot je conclusies bent gekomen. En herhaling van een onderzoek moet in principe hetzelfde resultaat opleveren.

De artistieke vorm van onderzoek levert een antwoord op dat juist niet door een ander gevonden had kunnen worden: het is jouw antwoord op jouw vraag. Een ander kan tot een ander resultaat komen, dat echter voor die persoon net zo geldig kan zijn. Elk kunstwerk is uniek en je zou niet willen dat een ander hetzelfde maakt. Dat geldt ook voor de uitvoerende kunsten. Een exacte representatie van wat een ander – een componist, auteur of choreograaf – heeft bedacht wordt meestal niet op prijs gesteld. Het is vaak ook niet eens mogelijk. Ook de uitvoerende kunstenaar maakt een eigen, uniek kunstwerk.

Kunstenaars en wetenschappers worden gedreven door een zelfde vorm van verwondering. Ontbreekt die, dan zie je dat aan een lege blik: ogen die niet kijken, niet zien en niet vragen. De nieuwsgierige kunstenaar komt met een verbeelding die anderen laat delen in deze vragen en het eigen, unieke ant-

woord daarop. De nieuwsgierige wetenschapper neemt de ander mee in een zoektocht naar een antwoord dat deel uitmaakt van een meer algemene verklaring. Het antwoord roept weer nieuwe vragen op. Maar is deze tegenstelling wel waar? Ook een wetenschapper zal eerst het unieke moeten zien, al maakt dat deel uit van een groter geheel. En om begrepen te worden, zal een kunstenaar juist een beroep moeten doen op het algemene, op wat wij als mensen delen: onze biologische eigenschappen en onze cultuur. Alleen daardoor kunnen anderen ervaren wat een kunstenaar door de artistieke verbeelding wil overdragen.

Van het algemene naar het unieke, van het unieke naar het algemene: wetenschappelijk onderzoek is artistiek onderzoek voortgezet met andere doelen en middelen. In de kunsten leidt dit tot verbeelden, in de wetenschap tot begrijpen.”

Leerlingen volgen een inleidende workshop bij een voorstelling van het Internationaal Danstheater (foto: Dans in School).

Enkele feiten

Het Internationaal Danstheater (ID) is opgericht in 1961. Het begon als amateurgezelschap, maar werd al snel een professionele organisatie. Het gezelschap bestaat gemiddeld uit 12 tot 16 dansers uit verschillende landen en maakt voorstellingen voor volwassenen en families / jeugd. De voorstellingen zijn gebaseerd op dansmateriaal uit alle windstreken. Met dans als universele taal communiceert het gezelschap met het publiek. De jeugdvoorstellingen zijn speciaal toegesneden op publiek van 8 tot 15 jaar. Zo kunnen jongeren op een toegankelijke manier, die aansluit bij hun belevingswereld, kennis maken met de rijke (dans)cultuur van verschillende volken. Het ID beschikt over een eigen zaal waarin voorstellingen gegeven worden: de Doelenzaal aan de Kloveniersburgwal in Amsterdam. Ook treedt het gezelschap door het hele land op in schouwburgen en theaters. Gemiddeld worden er jaarlijks zo'n 100 schoolvoorstellingen gegeven. De educatie wordt gedaan door de stichting Dans in School, die is gehuisvest in hetzelfde gebouw als het ID.

Internationaal Danstheater

“Vernieuwen en meer samenwerken is onvermijdelijk”

Komend seizoen viert het Internationaal Danstheater (ID) haar 50e verjaardag. Ondanks de bezuinigingen van de afgelopen tijd, ziet directeur Sophie Lambo de toekomst met vertrouwen tegemoet. “Wij zijn het enige dansgezelschap dat put uit de tradities, rituelen en symbolen van het leven. Deze elementen blijven heel belangrijk, maar we willen ook meer kijken naar de hedendaagse multiculturele samenleving en meer educatieve activiteiten ontwikkelen.”

Educatie zit het ID in het bloed. Al vanaf de oprichting in 1961 vindt het gezelschap het van belang om educatieve activiteiten te ontwikkelen. Toch sneuvelde onlangs in een periode van forse bezuinigingen het Internationaal Danstheater voor de Jeugd. Dat was een apart gezelschap dat jeugdvoorstellingen maakte. Sophie Lambo, die op 1 april aantrad als directeur, vindt dat echter alles behalve onoverkomelijk. “Met ons huidige gezelschap van gemiddeld zo'n 12 tot 16 dansers maken we voorstellingen voor volwassenen én speciale familie/jeugdvoorstellingen. Dat werkt prima zo.”

Lambo vindt educatie heel belangrijk. Een van de eerste dingen die ze daarom deed toen ze aan het werk ging bij het ID, was contact opnemen met de mensen van Dans in School. “Dans in School is nu een aparte stichting die bij ons in het gebouw zit, die kijkwijzers en een lesbrieven bij onze voorstellingen maakt. Ze hebben dansdocenten die inleidende workshops verzorgen op scholen bij onze voorstellingen. Ze operen autonoom, maar ik wil graag meer gaan samenwerken.”

Die manier van werken is in de afgelopen decennia zo gegroeid, zegt Lies Gosse, bureaumanager van Dans in School. “Voor 1990 was ik in dienst van het ID. Maar in die tijd vond het ministerie van OCW dat educatieve activiteiten niet moesten worden gesubsidieerd. Wij zijn toen een aparte stichting geworden. In de loop der jaren is er meer verwijdering ontstaan. Niet door onwil, maar omdat er veel verloop was bij het ID. Wij willen ook graag weer de banden aanhalen.”

Dichtbij belevingswereld

Een van de voorstellingen van het ID waar Dans in School dit jaar lesbrieven bij maakte en inleidende workshops bij verzorgde, is *Spirit*. Deze voorstelling gaat over rituelen in verschillende culturen. Hoe ze op elkaar lijken, maar ook verschillen. Er komen onder andere een sprongdans uit Hongarije in aan bod, een draaidans van

de Derwisjen (islamitische geestelijken), oude vechtkunst uit India en Japanse drums die worden gebruikt om goden aan te roepen.

Volgens Gosse van Dans in School is de herkenbaarheid een van de sterke punten van het ID. “De thema's van de voorstellingen liggen dicht aan tegen de belevingswereld van kinderen. In die zin is het toegankelijker dan bijvoorbeeld moderne dans. Bovendien kunnen ze in de bijbehorende workshops ook gemakkelijk meedoen. Op spitsen dansen kan niet iedereen, maar werelddans is veel laagdrempeliger.”

Wat de dansdocenten precies doen in de inleidende workshops, verschilt. Gosse: “Wij laten dat over aan de docenten zelf. Uiteraard sluit het altijd aan bij de voorstelling, maar de een vertelt bijvoorbeeld eerst wat meer over schoeisel, als er in een voorstelling verschillende schoenen gebruikt worden om te dansen, en de ander gaat direct aan de slag met de kinderen.”

Wat de dansdocenten precies doen in de inleidende workshops, verschilt. Gosse: “Wij laten dat over aan de docenten zelf. Uiteraard sluit het altijd aan bij de voorstelling, maar de een vertelt bijvoorbeeld eerst wat meer over schoeisel, als er in een voorstelling verschillende schoenen gebruikt worden om te dansen, en de ander gaat direct aan de slag met de kinderen.”

Passie doorgeven

Bart Christiaens is één van de 30 docenten van Dans in School en de enige danser van het ID die zowel in de voorstelling *Spirit* meedanst als inleidende workshops geeft op scholen. Hij probeert de kinderen zo goed mogelijk voor te bereiden op de voorstelling. “*Spirit* is heel interactief. Sommige kinderen schamen zich een beetje om mee te doen. Door actief in de workshops met ze aan de slag te gaan, probeer ik die barrière vooraf te doorbreken.”

Een van de dingen die Christiaens doet met de leerlingen, is oefeningen in begroeten. “In *Spirit* komen begroetingen uit allerlei verschillende culturen aan bod.

Leerlingen volgen een inleidende workshop bij een voorstelling van het Internationaal Danstheater (foto: Dans in School).

Dansvoorstelling *Spirit* (foto: Antoinette Mooy).

Ik laat kinderen dan als voorbereidende oefening hun eigen handdruk verzinnen." De docent/danser merkt dat kinderen in het begin soms timide zijn. "Zeker als ze horen dat ik een echte danser ben. Dat vinden ze dubbel speciaal, maar tegelijkertijd zijn ze vaak bang dat ze het niet goed doen. Met veel humor probeer ik ze dan toch los te krijgen. Dat lukt bijna altijd." Christiaens ziet het echt als een roeping om naast danser ook docent te zijn. "Ik vind het zelf prettig om ook op een ander level met dans bezig te zijn dan alleen uitvoerend. Bovendien wil ik graag mijn passie doorgeven aan de leerlingen. Ik merk dat een voorstelling wel indruk op ze maakt, maar dat is na een half uurtje verdwenen. Terwijl workshops dans vaak een blijvende impact hebben."

63 klassen uit Helmond

Dit schooljaar deden 63 groepen 5/6 uit Helmond mee aan de workshops en zagen de schoolvoorstelling *Spirit*. Groep 6 van leerkracht Laura Peeters van openbare basisschool 't Hout in Helmond volgde de workshop en bekeek de voorstelling. "Ik heb eerst delen uit de lesbrief behandeld, zoals de uitleg hoe zo'n gezelschap werkt. Kinderen zijn zich er helemaal niet bewust van dat er nog andere mensen meewerken aan een voorstelling dan alleen de dansers. Vervolgens is er een dansdocent van Dans in School bij ons op school gekomen. Zij heeft met de kinderen een warming up gedaan, stukjes dans

uit de voorstelling *Spirit* geoefend en uitleg gegeven over uit welk land die dans komt en waarom mensen daar zo dansen."

Volgens Peeters waren de leerlingen razend enthousiast over de workshop. "Dans wordt toch een beetje gezien als een damesding. Maar deze docent beschikte over zeer goede pedagogische vaardigheden. Ze sprak de kinderen op de juiste manier aan en varieerde goed met ritmes en dans, waardoor ze zowel jongens als meisjes wist te raken."

Enkele dagen daarna gingen de kinderen in het Theater 't Speelhuis in Helmond naar de voorstelling van het ID. Peeters: "Deze voorstelling was precies goed voor leerlingen van groep 5 en 6. Deze kinderen staan heel erg open voor verschillende culturen en willen graag hun blikveld verbreden. Wat me verder aangenaam verraste, was dat hij ook erg interactief was. We kregen eerst een inleiding over de culturele achtergrond en vervolgens verschillende dansen. Er werden kinderen op het podium gehaald en aan het eind deed de hele zaal samen een dans. Er was constant contact met de zaal. Dat maakt het voor de kinderen veel leuker dan dat ze een uur lang stil moeten zitten."

Achteraf in de klas kwamen er ook veel enthousiaste reacties van de kinderen, vertelt Peeters. "Enkele kinderen hadden opgemerkt dat er 'vreemde' mensen in de zaal zaten. Ze vroegen zich direct af of dat soms de regisseur was of de choreograaf. Achteraf bleken het mensen van de techniek te zijn, maar dat zijn dingen die ze gemist zouden hebben als we die lesbrief vooraf niet hadden gedaan. Ook vonden ze het heel erg leuk dat ze stukken dans herkenden."

Gevarieerde voorstelling

In Helmond gingen de leerlingen naar het theater om de voorstelling te zien. De eerste klassen van het Marcanti College (vmbo) in Amsterdam gaan elk jaar op bezoek in de zaal van het ID zelf. Cultuurcoördinator Lotte Avéres: "Dat doen we zeker al vier jaar. Het is een hele belevenis voor de kinderen. Eerst lopen we dwars door de binnenstad van Amsterdam. Dan gaan we naar het gebouw van het ID. Alleen al om in zo'n gebouw en zo'n zaal te zijn, vinden ze bijzonder. Dit zijn kinderen die van huis uit niet snel met dans in aanraking komen."

De kinderen herkennen volgens Avéres veel in de voorstellingen. "Zo'n 95 procent van onze kinderen is allochtoon. Ze zien tijdens de voorstelling prachtige kostuums die ze herkennen uit hun eigen cultuur. Ze zijn vaak ook erg onder de indruk van de aankleding. En je merkt dat de jongens vooral geboeid zijn door de stevigere dansen en de meisjes ook geroerd kunnen worden door de intiemere dansen. Maar dat zit allemaal vlot achter

"Ik merk dat een voorstelling wel indruk op ze maakt, maar dat is na een half uurtje verdwenen. Workshops hebben vaak een blijvende impact op leerlingen."

Bart Christiaens, danser van het ID en docent bij Dans in School

"We willen graag meer samenwerken met anderen, zoals Danstheater AYA en dansgezelschap Don't hit mama. Het is in deze tijd onvermijdelijk dat we elkaar opzoeken."

Sophie Lambo, directeur van het Internationaal Danstheater

elkaar in de voorstelling, dus ze blijven geboeid." Of de lessen op school worden voorbereid, verschilt per docent. Avéres: "Dit jaar was er een prijsvraag van het ID, je kon een kostuum versieren. Daar hebben we aan meegedaan. Verder hangt het af van de affiniteit van de docent met het onderwerp. En je moet de tijd en rust hebben om dit op te pakken. We zouden er wel meer mee willen doen, maar het programma is al vol en we hebben op dit moment geen budget voor inleidende workshops. De lessen zijn nu geen onderdeel van het curriculum. Sommige docenten zien het meer als een uitje. Ik zou graag willen kijken of we in de toekomst een uitgebreider cultuurtraject kunnen opzetten."

Komende jaren vernieuwen

Al met al gaat het goed met de voorstellingen en de educatie bij het ID. Wel vindt Lambo dat het gezelschap de komende jaren moet vernieuwen. "We moeten mee met onze tijd, zonder het oude weg te doen. Dat zullen we moeten zoeken in de vormgeving en de inhoudelijke concepten. We zullen meer moeten kijken naar hedendaagse rituelen. En meer moeten doen met de multi-culturele samenleving. De blik naar buiten richten en kijken wat er in de maatschappij aan de hand is. Daar is tot nu toe minder aandacht voor geweest. Maar hier hebben we wel tijd voor nodig."

Een van de manieren om die vernieuwing door te voeren is door meer samen te gaan werken met anderen, zoals ISH, Danstheater Aya en dansgezelschap Don't hit mama. "We vissen in dezelfde vijver. Het is in deze tijd onvermijdelijk dat we elkaar opzoeken. Zij zouden gebruik kunnen maken van de faciliteiten van onze zaal en we kunnen elkaar ook inspireren. Door jongeren uit andere hoeken binnen te halen, ontstaat er een mooie wisselwerking. Wij hebben bijvoorbeeld choreografe Alida Dors gevraagd, die uit de hoek van de hiphop en

Dansvoorstelling *Love2dance* (foto: Robert Benschop).

Dansvoorstelling *Met Handen en Voeten* (foto: Robert Benschop).

streetdance komt, om mee te doen aan een 'traditionele' voorstelling van ons."

Daarnaast wil Lambo ook meer educatieve activiteiten ontwikkelen. "Ik wil graag dat dit pand en ons erfgoed meer ontsloten worden. We hebben unieke, prachtige boeken over dansen, klederdracht en etnische muziek en muziekinstrumenten van over de hele wereld. Die zijn de afgelopen 50 jaar verzameld. Daarnaast hebben we de afgelopen jaren allerlei kostuums gemaakt en gebruikt. Deze gaan we fotograferen, catalogiseren en ook ontsluiten via internet in een kostuumdatabase. En op scholen kunnen we hier ook mee doen." Tot slot zou Lambo graag zien dat Dans in School weer een afdeling binnen ID wordt. "Als je één familie bent, kun je efficiënter samenwerken. Wij zijn het enige dansgezelschap dat als uitgangspunt heeft te putten uit de tradities, rituelen en symbolen van het leven. Wij hebben een eigen theaterzaal in huis. Daarmee zijn we een 'huis van de wereldwijde dans'. Het is niet meer dan logisch dat daar een educatieve poot aan vast zit."

- Internationaal Danstheater
Sophie Lambo
www.intdanstheater.nl
- Dans in School
Lies Gosse
www.dansinschool.nl

Bekijk de trailer van de voorstelling *Spirit* op [Cultuurplein](http://Cultuurplein.nl).

Lees meer praktijkverhalen over educatie van culturele instellingen op [Cultuurplein](http://Cultuurplein.nl).

www.cultuurplein.nl/bulletin/68

Muziekmethode over improvisatie

Klats! is een muziek-methode voor groep vier tot en met zes, die bestaat uit acht sessies (lessen) over improvisatie. De sessie-instructies zijn van stap tot stap uitgewerkt in een muziekboek en worden ondersteund door een cd, met daarop liedjes, luister- en muziekvoorbeeld en muzikale begeleidingen. De sessies variëren van 45 tot 60 minuten en worden voorafgegaan door werkoverzichten waarin de voorbereiding door de leerkracht, de benodigdheden en het doel van de sessie beschreven staat. De leidraad binnen alle sessies is muziek en improvisatie. Daarbij komen binnen elke sessie andere uitingsvormen zoals beweging of drama aan bod, om leerlingen met affiniteit voor deze disciplines aan te spreken.

Meer informatie en bestellen: www.swingweb.nl
info@swingweb.nl
 Kosten: € 60,-

Canonkaravaan 2011-2011

De tweede editie van de Canonkaravaan trekt in het seizoen 2011/2012 door Nederland. Deze editie bestaat uit nascholingsdagen voor leerkrachten in het basisonderwijs over de canon van Nederland. Tijdens deze dagen staan

sprekers, workshops en uitwisseling met collega's op het programma. Daarin komen onderwerpen aan bod, zoals: het gebruik van waargebeurde verhalen in de klas, verhalend ontwerpen en jeugdboeken als kapstok voor erfgoed-educatie. Daarnaast is er op elke dag een informatiemarkt over de nationale en regionale canon. Iedere deelnemer ontvangt het nascholingscertificaat van stichting entoen.nu.

Meer informatie en aanmelden: www.entoen.nl/canonkaravaan of canonkaravaan@entoen.nl
 Kosten: € 75,- per persoon (10% korting bij aanmelding voor 1 augustus 2011 of bij aanmelding met meer personen van een school)

Hulp bij profielwerkstuk Cultuur & Maatschappij

Het *Alfasteunpunt* van de Rijksuniversiteit Groningen biedt havo- en vwo-leerlingen hulp bij het schrijven van hun profielwerkstuk Cultuur en Maatschappij. Of het nu gaat over het vinden van een onderwerp, informatie over het gekozen onderwerp of hulp bij de aanpak van een profielwerkstuk, het *Alfasteunpunt* geeft antwoord op de vragen van leerlingen. Daarnaast geven medewerkers van het steunpunt informatie over interessante tentoonstellingen, lezingen, films en theatervoorstellingen, die als bron kunnen dienen voor een werkstuk. Ook verwijzen zij leerlingen door naar deskundigen op gerelateerde onderzoeksgebieden. In sommige gevallen is het voor scholieren mogelijk om mee te doen aan onderzoek dat aan de universiteit plaatsvindt.

Meer informatie: www.rug.nl/alfasteunpunt

Kunst en techniekwedstrijd

Komend schooljaar (2011/2012) wordt voor de vierde keer het nationale scholenproject *Artcadia*, *Imagine your future* georganiseerd, een kunst- en techniekwedstrijd voor leerlingen van havo/vwo 2. Het project is een initiatief van ARCADIS, Holland Art Gallery en kunstenaar Jean Paul Marsman. In het project gaan leerlingen aan de slag met de werkvelden van ARCADIS: mobiliteit, gebouwen, water en milieu & ruimte. Daarbij geven ze hun visie, ideeën en oplossingen voor actuele problemen. Scholen nemen deel in drie rondes. Scholen die zich inschrijven, ontvangen een lesbrief met uitleg over het doel en de inhoud van het project. De geselecteerde scholen laten in werkstukken (schilderijen, maquettes, objecten) zien hoe zij met huidige en toekomstige maatschappelijke vraagstukken zouden omgaan. Deze worden beoordeeld door een jury. 12 groepen gaan door naar de finale. Onder begeleiding van de docent(en) werken de leerlingen hun eerdere ideeën verder uit. Tot slot presenteren deze groepen op de finaledag tijdens een grootse manifestatie hun ontwerp en ideeën aan een professionele vakjury. De hoofdprijs voor de winnende school van komend schooljaar is een reis naar New York. Aanmelden kan vanaf september 2011.

Meer informatie: www.artcadia.nl

uitgelicht

Prijsuitreiking De Inktaap 2011 (foto: Sven van Baarle).

Prijs De Inktaap voor Bernard Dewulf

Onlangs is voor de tiende keer *De Inktaap* uitgereikt. Deze literatuurprijs voor het Nederlands taalgebied, waarvan scholieren de jury vormen, ging naar Bernard Dewulf voor zijn boek *Kleine dagen*. *Bulletin Cultuur & School* sprak met Paula Snijder van het organiserende *Passionate Bulkboek* en met jurylid Jasper Onrust, leerling van het Markland College in Oudenbosch.

Paula Snijder: "We willen met deze prijs jongeren enthousiasmeren voor literatuur, hun smaak ontwikkelen en uitwisseling bevorderen tussen leerlingen docenten en scholen. Scholen die mee willen doen vormen zelf een jury van ongeveer 15 leerlingen. In september krijgen de deelnemende scholen de drie genomineerde boeken opgestuurd (de drie winnende titels van de Gouden Uil, de AKO Literatuurprijs en de Libris Literatuur Prijs). Docenten krijgen een handleiding en werkbladen die de leerlingen helpen bij het analyseren van de boeken. Leerlingen beargumenteren hun keuze tegenover lezers van dezelfde school, op een internet-

forum, via sociale media en in een debat met andere schooljury's tijdens de slotdag. Daar kunnen ze ook de schrijvers ontmoeten." Jurylid Jasper Onrust koos *Kleine Dagen* als winnaar: "Ik vond het een heel mooi boek. Het gaat over een vader die afstand moet nemen van zijn kind. Ik herkende me in het personage van het kind en vond het interessant om het vanuit het perspectief van de vader te lezen. Je krijgt zo meer inzicht in hoe ouders naar hun kind kijken. Daarnaast is het mooi geschreven, met grappige woordkeuzes. Ook de columnachtige structuur sprak me aan, je begint zo telkens opnieuw met lezen. Het was leerzaam en leuk om met andere leerlingen over de boeken te praten. Je leert je mening te verwoorden, begrijpt beter hoe andere leerlingen een boek lezen en waarom smaken verschillen." Winnaar Bernard Dewulf over *De Inktaap*: "Dat duizenden jonge ogen mijn boek grondig hebben gelezen, dat ontroert mij."

Meer informatie en inschrijven voor *De Inktaap 2012*: www.inktaap.org

Weten waar de woorden zijn

In het boek *Weten waar de woorden zijn* geeft schrijfdocent Mariet Lems een complete methodiek voor lessen creatief schrijven in het basisonderwijs. Het doel van het boek is leerkrachten te helpen leerlingen 'losser' te maken met taal, zodat ze makkelijker en met meer plezier omgaan met taal. Het boek bevat een groot aantal uitgewerkte lessen voor groep 1 t/m 3 en voor groep 4 t/m 8. Tot en met groep 3 staat het luisteren naar verhalen en gedichten centraal en het praten en tekenen hierover.

De lessen vanaf groep 4 zijn thematisch (afscheid, vergelijkingen, cultureel erfgoed) of zijn gebaseerd op technieken als associëren en werken vanuit bestaande gedichten. De lessen hebben de vorm van stappenplannen die leerkrachten helpen bij het maken van nieuwe lessen. Verder bevat het boek bijlagen over onder andere feedback geven, dichtvormen en rijmschema's, en bijlagen met theoretische en praktische richtlijnen. Tot slot zijn er werkbladen die gekopieerd kunnen worden en is er een uitgebreide thematische boekenlijst.

Meer informatie en bestellen: www.iseopublishers.nl
 Kosten: € 48,-

Virtueel museumbezoek

Op 14 april 2011 werden in Amsterdam de eerste vijf pilots van het museale innovatieproject *Museum-tours* gepresenteerd. Het publiek kan met *Museum-tours* via internet museale presentaties bezoeken en als het ware 'rondlopen' in het museum. *Museum-tours* is ontwikkeld in het kader

van de (voormalige) subsidieregeling *Innovatie cultuuruitingen* van het ministerie van OCW. Aan het project namen drie Nederlandse musea deel: het Muiderslot, Keramiek-museum Princessehof en Museum Willet-Holthuysen, onderdeel van Museum Amsterdam. *Museumtours* maakt gebruik van video-opnamen die met behulp van speciaal ontwikkelde 360-gradensoftware een bezoek in real life benaderen. Ook kan aanvullende tekstuele, audiovisuele of auditieve informatie worden opgeroepen via iconen.

Meer informatie:
www.museumtours.nu

Cultuur + Educatie over mbo-opleidingen

Creatieve mbo-opleidingen zijn populair. Het aantal studenten en opleidingen neemt jaarlijks toe. De invoering van deze opleidingen, anderhalf decennium geleden, leidde echter tot grote controverse. Het nieuwste nummer van *Cultuur + Educatie* geeft zowel een beeld van deze discussie als van het onderzoek naar deze opleidingen. Auteurs Karin Laarakker en Teunis IJdens proberen orde te brengen in de debatten over nut, noodzaak en

kwaliteit van creatieve mbo-opleidingen. Hermien Mijnen beschrijft en evalueert de totstandkoming van het Kwalificatiedossier Artiest. Marieke Buisman, Sandra van Dungen en Erik Fleur presenteren resultaten van een analyse van de omvang, richting en het succes van de doorstroom van creatieve mbo-opleidingen naar hbo. Tot slot geeft Bea Ros een beeld van de praktijk van cultuureducatie in het mbo na de opheffing van de subsidieregeling die tussen 2001 tot 2006 werd ingezet om cultuureducatie in het mbo te versterken.

Meer informatie en bestellen:
www.cultuurnetwerk.nl, kijk onder Producten en diensten bij Publicaties
Kosten: € 16,50

Doorgaande leeslijn via Leesplan

Stichting Lezen ontwikkelde Leesplan.nl om docenten te helpen bij het realiseren van een doorlopende leeslijn. Op de website kunnen zij stapsgewijs een eigen leesplan opstellen. In een leesplan legt een school vast hoe er in de verschillende (leer)jaren aan leesbevordering wordt gewerkt. Docenten kunnen ook een plan per groep of klas maken. Dit gebeurt binnen een eigen account in een afgeschermd omgeving. Hier kunnen docenten naar wens een jaarplan, een meerjarenplan en/of een activiteitenplan maken, een jaarkalender, een begroting en een te-doelijst opstellen. Eerdere leesplannen komen in een archief. Verder bevat Leesplan.nl voorbeeldleesplannen, een quickscan om de stand van zaken in beeld

te brengen, een projectenbank met leesbevoororderingsprojecten en achtergrondinformatie, boekentips, handreikingen, tips voor samenwerking en onderzoeksresultaten.

Meer informatie: www.leesplan.nl

Kinderen doen onderzoek in Naturalis

Leerlingen uit groep 7 en 8 kunnen in Naturalis (Nationaal Historisch Museum) werken met echte fossielen: foraminiferen of forams, kleine prehistorische schelpdierpjes. De forams worden gebruikt voor onderzoek aan de verspreiding van leven op aarde en de geschiedenis daarvan. Leerlingen helpen met dit onderzoek door de forams te sorteren en open te breken. Want niet alleen de grootte en de vorm zijn van belang, ook de binnenkant. De klas krijgt inzicht in de wetenschappelijke methode en de vragen die onderzoekers stellen. Wat willen onderzoekers precies weten en waarom? Ook komen ze in aanraking met begrippen als ordening en fossielen. De workshop duurt 1,5 uur.

Kosten: € 3,50 per persoon
Meer informatie:
www.naturalis.nl of
reserveringen@ncbnaturalis.nl

Lesbrieven culturele diversiteit

Voor de kunstvakken in de onderbouw heeft SLO lesmateriaal ontwikkeld rond het thema culturele diversiteit. Culturele diversiteit wordt hierbij opgevat als het 'kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leerlingen en/of (professionele) kunstenaars'. Het lesmateriaal bestaat uit een lesbrieven voor leer-

lingen, een beoordelingsformulier en materiaal voor de docent. In totaal zijn er vier lesbrieven met verschillende onderwerpen. Zo krijgen leerlingen bij het onderwerp Sprookjes de opdracht om zelf een sprookje te schrijven en daar een presentatie van te maken met muziekfragmenten uit verschillende werelddelen. De omvang van de lessen varieert, van vier tot zes blokken. De lesbrieven bevatten eveneens suggesties voor vervolgvactiteiten.

Meer informatie:
<http://durftecombineren.slo.nl>,
kijk onder Voorbeelden leeropgaven bij Culturele diversiteit

Nieuwe website erfgoededucatie

Onlangs lanceerde Erfgoed Nederland een nieuwe zusterwebsite: www.erfgoednederland.nl/educatie. Deze website is bedoeld voor erfgoedinstellingen en andere organisaties of personen die met erfgoededucatie te maken hebben. Educatiebeleid in de erfgoedsector en de kwaliteit van erfgoededucatie zijn centrale onderwerpen. Ook geeft de site een literatuuroverzicht, onderzoek, landelijk nieuws, een landelijke agenda, overzicht van internationale, nationale en provinciale initiatieven en de infrastructuur van erfgoededucatie in Nederland. Met deze website wil Erfgoed Nederland een podium bieden aan ontwikkelingen en ideeënvorming in de erfgoededucatie en online en offline informatie met elkaar verbinden.

Meer informatie: www.erfgoednederland.nl/educatie

Nieuwe methode Kunstvlucht

Kunstvlucht is een methode voor kunst- en cultuuronderwijs voor leerlingen in het praktijkonderwijs, vso en vmbo. *Bulletin Cultuur & School* sprak met de twee auteurs, Suzanne Drabbe en Margot Ufkes. Beiden geven kunstonderwijs op een praktijkschool en samen vormen ze stichting Pro-Arts.

Suzanne Drabbe: "We werken sinds 2002 op de praktijkschool Leerpark Presikhaaf in Arnhem. We organiseerden vooral kunstprojecten. Die zijn natuurlijk leuk, maar we wilden liever een methode, zodat je kunstonderwijs als vak kunt organiseren. Voor het praktijkonderwijs bestond er echter geen lesmethode voor kunst- en cultuuronderwijs. Daarom hebben we deze nu zelf geschreven. De lessen bestaan uit concrete opdrachten: geen lange verhalen over kunstgeschiedenis. Elke opdracht begint met een korte introductie, vaak in beeld en geluid. Vervolgens staat in korte teksten heel concreet en in eenvoudige taal geformuleerd wat leerlingen moeten doen. Voor het lesmateriaal over klassieke muziek, waar we zelf niet helemaal in thuis zijn, hebben we contact gezocht met het Muziekcentrum van de Omroep." *Kunstvlucht* zal bestaan uit vier

thematische werkboeken in een verzamelmap. Elk werkboek bevat lessen drama, muziek, beeldend en dans rondom een thema. Daarnaast komt er een website met beeld- en geluidsmateriaal, een beeldwoordenboek en een digitaal portfolio voor leerlingen, waarin ze foto's van hun werk kunnen uploaden. Margot Ufkes: "In een les over emotie krijgen leerlingen bijvoorbeeld de opdracht om emoties te herkennen op afbeeldingen. Vervolgens gaan ze zelf emoticons tekenen en een zelfportret schilderen. Tijdens de muzikale les bij dit thema gaan ze emoties benoemen in vier muziekstukken. Op de website zien ze een filmpje waarin leerlingen een actrice interviewen over hoe zij emoties speelt. Daarna moeten ze zelf een scène maken met emotie. Door dit samen te doen, leren ze samenwerken en doorzetten. Dat moeten ze straks in hun stage en werk ook kunnen."

In samenwerking met EDU-ART wordt op 20 september 2011 een startbijeenkomst van *Kunstvlucht* voor docenten georganiseerd in Arnhem. De eerste twee werkboeken, getiteld *Vele gezichten* en *Kunst en je lijf*, worden daar gepresenteerd.

Meer informatie: www.kunstvlucht.nl
Kosten: deel 1 € 17,25 (inclusief map),
deel 2-3-4 € 14,50 per werkboek

Voldoende cultuur in de maatschappelijke stage?

Vanaf komend schooljaar is de maatschappelijke stage verplicht voor alle leerlingen in het voortgezet onderwijs. De afgelopen jaren hebben scholen, gemeenten, stagemakelaars en ook de culturele sector zich kunnen voorbereiden op deze onderwijsvernieuwing. We maakten met enkele betrokkenen de balans op wat betreft het aandeel van cultuur in maatschappelijke stages. Moet je een maatschappelijke stage wel verplichten? Is er inmiddels genoeg cultureel stageaanbod? Lopen leerlingen er warm voor en wat kunnen verschillende partijen doen om cultuur goed te vertegenwoordigen in de maatschappelijke stage?

Karin Leloux, projectadviseur MaS bij de vrijwilligerscentrale in Alkmaar:

“Er is in Alkmaar veel stageaanbod vanuit de culturele instellingen. Maar het zijn vooral de havo/vwo- en gymnasium-leerlingen die voor zo'n stage kiezen. De vmbo-leerlingen lopen er nog niet zo warm voor. Misschien doordat ze van huis uit niet meteen de interesse voor cultuur meekrijgen. Bovendien denken wij dat de culturele sector niet zo wordt geassocieerd met vrijwilligerswerk, terwijl zorg en welzijn die associatie heel erg oproept. Deze sector staat vaak dicht bij de leefwereld van de leerlingen: iedereen kent wel iemand in een bejaardenhuis of ziekenhuis. Soms ligt het aan de elitaire opstelling van culturele instellingen: ook zij kiezen voor de bekende, dus veilige weg. Dat betekent meer leerlingen uit het havo en vwo. Men denkt daar dan ook 'minder werk mee of aan te hebben'. Dat gaat natuurlijk lang niet altijd op. Leerlingen uit het vmbo zijn meer gewend om de handen uit de mouwen te steken, dus dat levert alleen maar voordelen op. Wat dat betreft vinden wij dat culturele instellingen zich wat meer zouden kunnen richten op het vmbo. Om te beginnen zouden bijvoorbeeld poppodia op school aan leerlingen kunnen uitleggen wat ze bij hen zouden kunnen doen. Wij denken dat daar zeker voor vmbo-leerlingen veel te halen valt.

En ook culturele instellingen hebben belang bij stagiaires: ze kunnen een nieuwe doelgroep binnenhalen als bezoeker of als vrijwilliger! En als je eenmaal leerlingen binnen hebt gehaald, kun je ze heel goed als ambassadeur inzetten om je organisatie te promoten bij andere leerlingen. Als stage zouden ze bijvoorbeeld een promotiefilmje kunnen maken. Vmbo-leerlingen vinden het in de regel erg leuk om met audiovisuele middelen te werken en zo hun verhaal te vertellen. Hier kan iedereen van profiteren!”

Yvette Jongen, beeldend kunstenaar en ontwikkelaar van audiovisuele community art projecten (film en animatie) bij eenmansbedrijf Loods 0, Wijlre (Zuid-Limburg):

“Ik zie het als mijn maatschappelijke plicht om stageplaatsen aan te bieden als culturele ondernemer. Het levert mij bedrijfsmatig weinig op, maar het geeft me een goed gevoel en ik vind het leuk om te doen. Al ben ik maar een eenmansbedrijf, ik neem regelmatig leerlingen mee op sleeptouw. Ze leren zo hoe een community art project tot stand komt. Ik doe veel wijkprojecten met vrijwilligers in gebieden die te maken hebben met bevolkingsdaling. Daarbij laat ik ze meedenken over de invulling van het project, werken met de camera en contacten leggen met mensen. Scholen willen vaak een aaneengesloten stage van een week, dat is voor hen praktischer. Maar ik vind het beter als leerlingen over een langere periode meelopen. Je kunt dan een band met ze opbouwen en ze leren meer kanten van de organisatie kennen. In het begin check ik altijd wat leerlingen verwacht van de stage, dat weten ze vaak nog niet. Wat dat betreft vind ik dat scholen hun leerlingen wel wat beter kunnen voorbereiden. Op de stageplaats zelf ben je er als aanbieder verantwoordelijk voor dat ze goed begeleid worden. Je kunt ze niet aan hun lot overlaten. Soms zie je dat een stage effect heeft op de loopbaan van leerlingen. Zo was er een meisje met autisme dat door haar stage bij mij is geswitcht van opleiding. Ze wilde eerst activiteitenbegeleider worden, maar zag tijdens haar stage in dat ze liever met

techniek bezig was dan met mensen. Een andere leerling wilde de kunstacademie gaan doen, maar kwam erachter dat ze daar nog niet klaar voor was. Ik heb haar toen geadviseerd eerst een vooropleiding te gaan doen.”

Aafke Hoek, accountmanager maatschappelijke stage bij CPS:

“Het laatste jaar is de culturele sector beter vertegenwoordigd in het stageaanbod, hoewel de zorg- en welzijnsector nog steeds oververtegenwoordigd is. Daarbij zie ik, naast musea, ook steeds meer festivals die stages aanbieden. Een probleem is vaak om vraag en aanbod bij elkaar krijgen. Scholen willen soms een door hen geplande stageweek voor alle leerlingen. Dat komt bij stageaanbieders niet altijd goed uit. Dan wordt er een verplicht project opgezet voor een groepsstage. Dit valt dan echter buiten het reguliere vrijwilligerswerk. Ik vind echter dat leerlingen een individuele stage moeten lopen die ze zelf kiezen. Dan zijn ze ook gemotiveerder. Je moet een stage niet verplichten. Veel scholen beginnen dit nu pas in te zien. Culturele instellingen weten soms niet hoe ze een stage moeten inrichten. Ze zouden wat vaker de leerling zelf moeten laten meedenken over de invulling. En ze kunnen aankloppen bij de stagemakelaars in de regio. Die weten vaak wel waar vraag naar is. Als je dat weet, kun je beter op de leerling inspelen.”

Wilma Biezen, stagecoördinator op scholengemeenschap Winkler Prins in Veendam:

“Er is voldoende aanbod van maatschappelijke stages, maar weinig cultuur. Bovendien regelen veel van onze leerlingen zelf een stageplek, waardoor we niet voor alle organisaties die via ons iets aanbieden leerlingen hebben. Vaak doen ze iets bij hun eigen sportclub, als trainer bijvoorbeeld. Ik vind het belangrijk dat leerlingen een stage kiezen die aansluit bij hun interesse, dan is de kans groter dat ze later daar vrijwilligerswerk gaan doen. Dat dit niet altijd cultuur blijkt te zijn, is niet erg. We proberen wel interesse voor cultuur te wekken, bijvoorbeeld met een toneelproject dat we nu doen in samenwerking met onder andere de gemeente Veendam en het anti-discriminatiepunt. Want we vinden het wel belangrijk dat leerlingen ook hun creatieve kant ontdekken.”

Hoe haalt de culturele sector leerlingen binnen voor de maatschappelijke stage? Lees tips op Cultuurplein.

Is uw instelling klaar voor de maatschappelijke stages? Discussieer mee in de LinkedIn groep Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/68

Ferry Heijne is componist / zanger / tekstbewerker / medeoprichter van De Kift, een Nederlandstalig muziekgezelschap uit de Zaanstreek. De band krijgt per jaar € 230.000,- subsidie van het Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten. Het 'familiebedrijf' De Kift bestaat inmiddels 22 jaar. Ze schrijven hun teksten niet zelf, maar stellen ze samen uit allerlei literaire bronnen. Poëzie of proza, bij De Kift gaan *Arends* en *Achmatova*, *Kees de jongen* en Goethes *Gretchen* hand in hand (foto: Erik Christenhusz).

De 3 B's

Natuurlijk, iedereen kan popmuzikant worden. Dat had iemand mij laten zien toen ik 16 was. Ik ben naar de gitaarwinkel gegaan en heb van mijn eerst verdiende vakantiewerkgeld een elektrische gitaar gekocht zonder dat ik precies wist hoe ik hem moest bespelen. Dat gaf niet, want ik stemde de gitaar zodanig dat ik met gestrekte wijsvinger al schuivend over de hals alle benodigde akkoorden kon spelen.

Ik ben toen een band begonnen. Ik was blij dat ik popmuzikant was: je had wat te vertellen en er kwamen allemaal mensen naar je toe om te dansen op de muziek en te luisteren naar de teksten. Dat met die teksten was trouwens iets minder eenvoudig. Wat ik ook probeerde, ik kreeg mijn verhaal niet op papier. Gelukkig bleek daar ook een winkel voor te zijn: de bibliotheek. Hier vond ik de verhalen die ik zelf ook wilde vertellen, maar dan veel mooier opgeschreven. Nu, 32 jaar later, ben ik nog steeds popmuzikant. Hoewel ik met De Kift mijn vervolgoopleiding op de HHL (Hogeschool van Harde Levenslessen) heb gevolgd, ben ik nog steeds blij dat ik dit beroep uitoefen. Eén van de eerste instellingen die inzag dat De Kift wat voor de kunst-educatie zou kunnen betekenen, was het Nederlands Impresariaat. Zij nodigden ons uit om op basis van onze CD *Gaaphonger* (muziektheater over de overwintering van Willem Barentsz op Nova Zembla) een tournee langs het jeugdtheatercircuit te doen. Vaderlandse geschiedenis verpakt in een jas van popmuziek, wat wil je nog meer?

Het was even wennen: om vijf uur 's ochtends op en net als de bouwvakkers in een busje samen in de file. Waar we echter nog meer aan moesten wennen, was het feit dat vervolgens twee dagen lang de massa van alle bovenbouwklassen PO uit de buurt ons verplicht kwamen bekijken. En dat bij voorkeur ondersteboven in de stoelen, omdat de docenten op de gang stonden te roken: weggegooid geld, verspilde moeite. Maar goed, misschien was de stap van Kabouter Plop naar De Kift ook wel iets te groot en zou de combinatie popmuziek en literatuur meer vruchten afwerpen bij een iets oudere doelgroep. Het werkte al beter toen we ons met lespakketten op het voortgezet onderwijs richtten, hoewel er in popzaal Doornroosje te Nijmegen nog wel eens een voltallige klas is verwijderd wegens onophoudelijk kletsen.

Al met al zijn we erachter gekomen dat succesvol cultuuronderwijs floreert bij drie B's. Dat zijn niet de borsten, benen en billen die de muziekindustrie nog wel eens als referentiepunten wil gebruiken, maar de B's van bevoegenheid, bereidwilligheid en begeleiding. En één G natuurlijk: geld. Zonder voldoende financiële middelen houdt het snel op.

We zijn met De Kift op het gebied van CKV eigenlijk steeds kleinschaliger en arbeidsintensiever geworden, omdat volgens ons zo de kans dat een kind blijvend enthousiast gemaakt wordt voor kunst het grootst is. Zoals die keer in Deventer toen de jongens van de praktijk-school aanvankelijk heel onwillig de (verplichte) workshop decorbouw bijwoonden. Uiteindelijk stonden ze wel, mede door de strakke maar inspirerende leiding van het hoofd houtwerkplaats, op de (niet verplichte) vroege zondagochtend klaar om alles op te bouwen. En na de voorstelling vroegen ze: "Volgend jaar weer, meester?" Kijk, zo komen we ergens. Het kost een paar centen, maar dan heb je wel wat.

Bekijk een filmpje van het project in Deventer op Cultuurplein.

www.cultuurplein.nl/bulletin/68